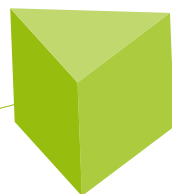
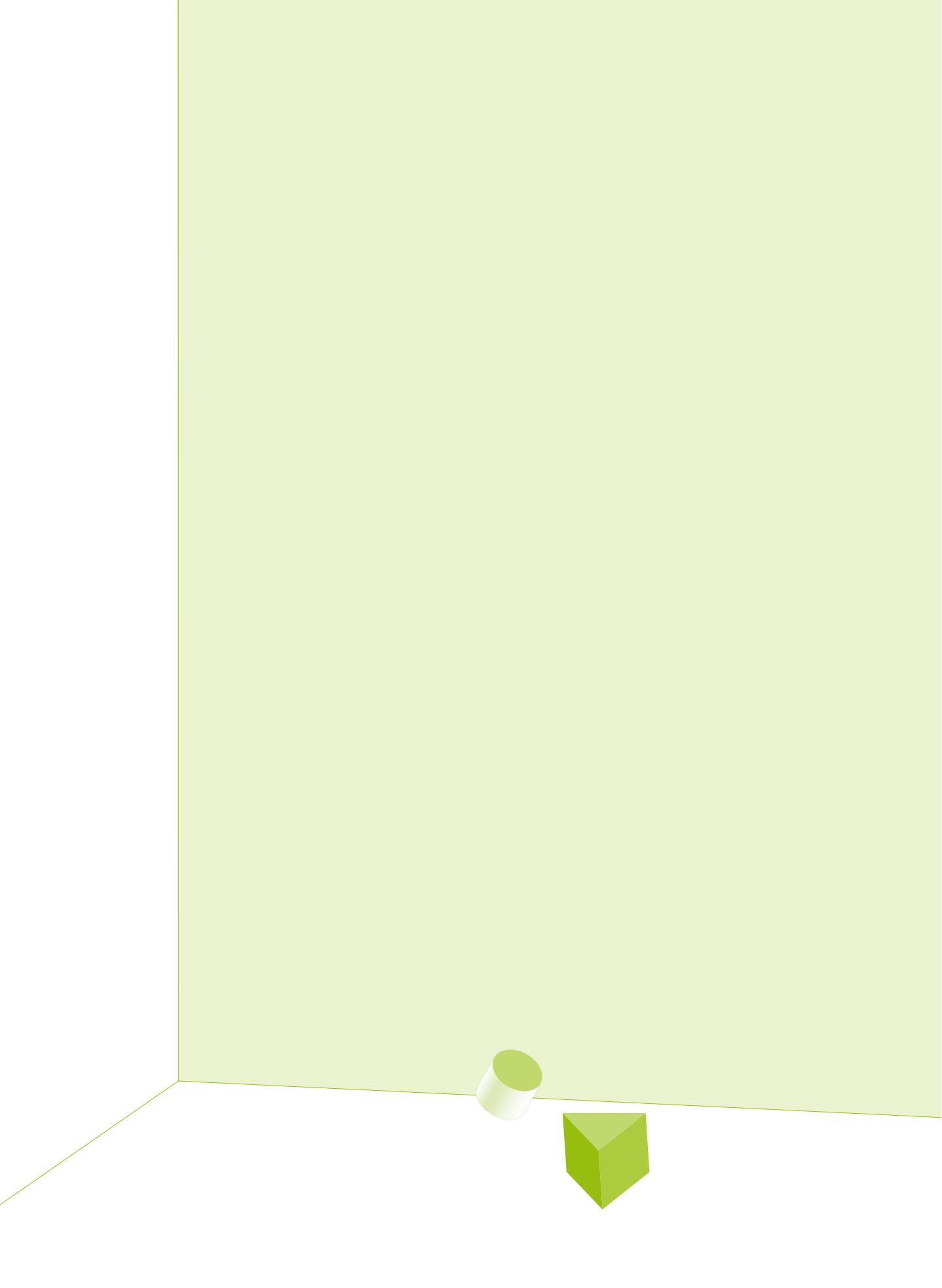

Aandacht voor allochtone studenten in het hoger onderwijs

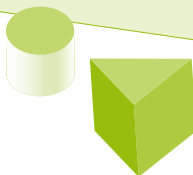
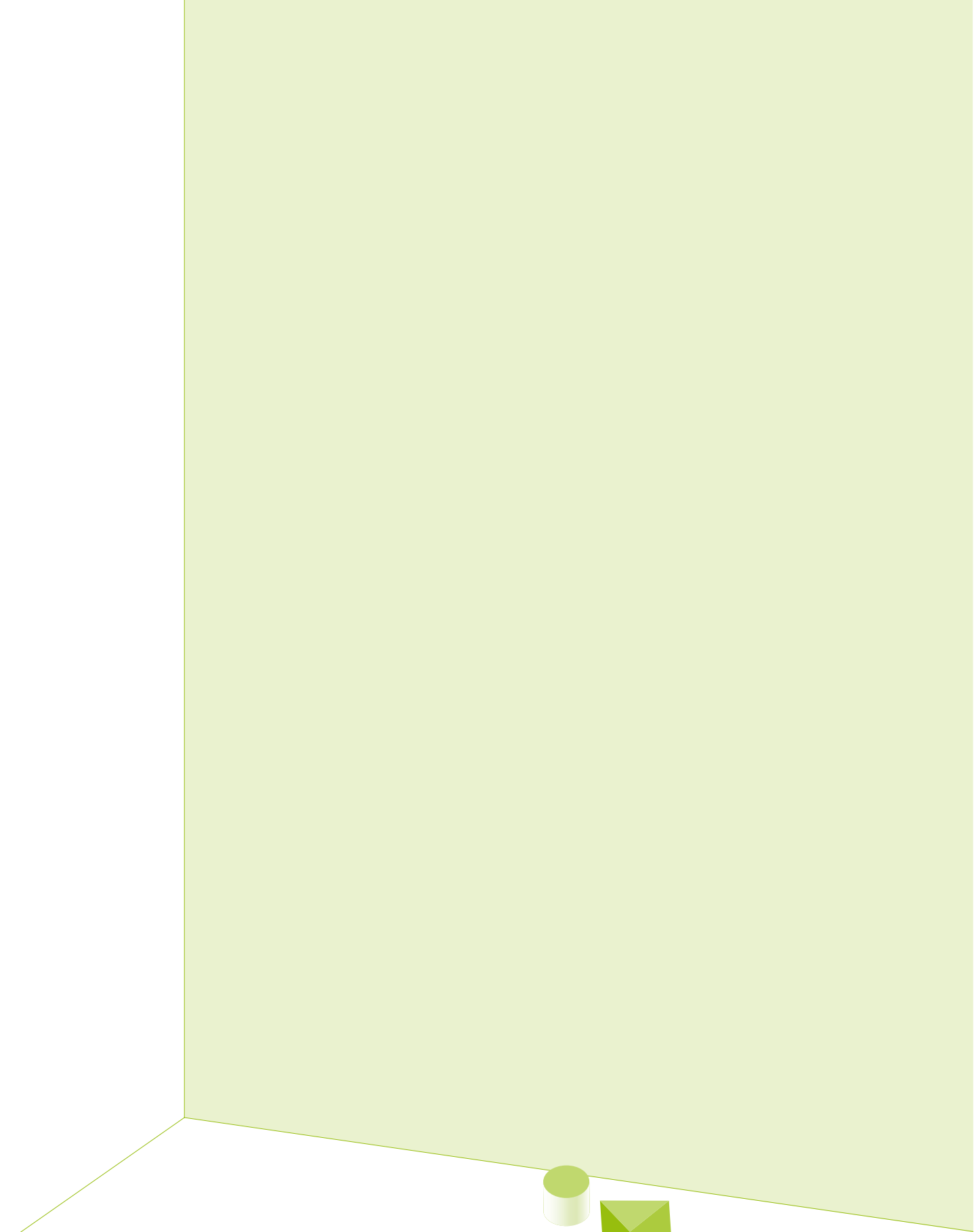
Aandacht voor allochtone studenten
in het hoger onderwijs

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusies	5
1 Inleiding	15
1.1 Achtergrond van het onderzoek	15
1.2 Opzet van het onderzoek	16
1.3 Analyse van de nonrespons	17
1.4 Leeswijzer	18
2 Context van het onderzoek	21
2.1 Verschillen tussen allochtone en autochtone studenten	21
2.2 Het studiesucces bevorderen	25
3 Onderzoekresultaten	31
3.1 Inleiding	31
3.2 Beleid voor allochtone studenten	31
3.3 Activiteiten en voorzieningen voor alle studenten	34
3.4 Activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten	37
3.5 Successen en knelpunten	41
3.6 Verbanden tussen maatregelen en studentenpopulatie	43
Literatuur	47
Bijlage(n)	
I Onderzoeksteam	51
II Afkortingen	53

Samenvatting en conclusies

Inleiding

“Het tekort aan goed opgeleid personeel in Nederland is dit jaar op het hoogste niveau sinds de jaren '70 en zal door de pensionering van babyboomers en de economische opleving alleen maar groter worden. Het kabinet wil dat meer mensen een studie beginnen en afronden: de helft van de studenten heeft na vijf jaar studeren nog geen eindexamen. Allochtone studenten zijn extra kwetsbaar. (...) We weten ook dat met name onder allochtonen nog veel onbenut talent aanwezig is. We zullen de komende jaren ook deze talenten aan moeten spreken. Daar zijn niet alleen zijzelf, maar is ook de hele samenleving bij gebaat.”¹

De positie van allochtone studenten in het hoger onderwijs heeft al jarenlang de maatschappelijke en politieke aandacht. Toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor iedereen die daar de capaciteiten voor heeft is geen wettelijke verplichting, maar wel een belangrijke doelstelling van overheid en onderwijsinstellingen. Het Nederlandse hoger onderwijs vormt echter geen afspiegeling van de groep potentiële studenten: uit cijfers over 2005 blijkt dat ruim de helft van de autochtone jongeren hoger onderwijs volgt, terwijl ongeveer een derde deel van de Turkse en Marokkaanse jongeren aan het hoger onderwijs deelneemt. Deze cijfers liggen in het verlengde van de relatief lagere deelname van allochtone jongeren aan vormen van voortgezet onderwijs die toegang bieden tot het hoger onderwijs. De deelnamecijfers van vooral Turkse, Marokkaanse en Surinaamse studenten zijn in de loop van het afgelopen decennium wel sterk gestegen; mede daardoor is het absolute aantal ingeschreven allochtone studenten (westers en niet-westers) in de afgelopen tien jaar verdubbeld. Veel allochtone studenten hebben een achterstand, bijvoorbeeld omdat zij de eersten zijn in hun familie die beginnen aan een opleiding in het hoger onderwijs. Zij vallen daardoor iets vaker uit dan hun autochtone medestudenten, met name in het hbo. Ook het diplomarendement van allochtone studenten is lager dan van autochtone studenten.

De veranderende samenleving vraagt om een actieve aanpak van de instellingen voor hoger onderwijs, deels om meer allochtoon talent te interesseren voor een opleiding in het hoger onderwijs, deels om deze groep onderwijs op maat te kunnen bieden. Daarvoor is van belang te weten welke activiteiten binnen de universiteiten en hbo-instellingen worden ontplooid voor allochtone studenten. De Inspectie van het Onderwijs heeft dergelijke activiteiten in kaart gebracht en hoopt met dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het vergroten van de aandacht voor allochtone studenten in het hoger onderwijs². De onderzoeksvraag luidt:

Welke maatregelen worden er binnen de instellingen voor hoger onderwijs genomen om de in- en doorstroom van allochtone studenten te bevorderen?

¹ Samen werken samen leven. Beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV 2007-2011, pagina 22.

² De onderliggende gegevens zijn te vinden in het Technisch rapport, dat beschikbaar is via de website van de Inspectie van het Onderwijs (www.owinsp.nl).

Door middel van een internetvragenlijst zijn op opleidingsniveau activiteiten en voorzieningen geïnventariseerd, die tot doel hebben om de instroom en het studiesucces van allochtone studenten te bevorderen. Tevens wordt aandacht besteed aan het beleid van opleidingen voor allochtone studenten en aan eventuele knelpunten. Tot slot zijn de resultaten van de vragenlijst gekoppeld aan gegevens van CFI over de studentenpopulatie. Deelvragen zijn:

1. Welk beleid voeren opleidingen ter bevordering van in- en doorstroom van allochtone studenten?
2. Welke activiteiten en voorzieningen worden ontplooid ter bevordering van in- en doorstroom van alle studenten, allochtoon of autochtoon?
3. Welke activiteiten en voorzieningen worden ontplooid ter bevordering van in- en doorstroom van allochtone studenten?
4. Welke knelpunten zien de opleidingen voor het studiesucces van allochtone studenten en welke maatregelen achten zij met name succesvol ter bestrijding van dergelijke knelpunten?
5. Kan er verband worden aangetoond tussen enerzijds het beleid en het aantal voorzieningen van opleidingen en anderzijds samenstelling en studiesucces van de studentenpopulatie?

De vragenlijst is aangeboden aan een representatieve steekproef van 384 opleidingen in hbo en wo. De respons lag met 188 opleidingen op bijna 50 procent; de responsverdeling over hbo en wo is nagenoeg gelijk aan de verdeling in de steekproef.

De gehanteerde definitie voor 'allochtone studenten' is ontleend aan de definitie van het CBS. Een student wordt gerekend tot deze groep als tenminste één van diens ouders in het buitenland is geboren. Iemand die zelf in het buitenland is geboren, maar twee in Nederland geboren ouders heeft, wordt tot de autochtonen gerekend. De groep studenten met een niet-Nederlandse achtergrond is uiteraard zeer divers. Het CBS maakt een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen; niet-westerse allochtone studenten zijn studenten van wie ten minste één ouder in Afrika, Latijns-Amerika, Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije is geboren. Het onderzoek van de inspectie is gericht op de groep niet-westers allochtone studenten die (permanent) in Nederland wonen. De meeste van deze studenten komen oorspronkelijk uit Turkije, Marokko, de Antillen of Suriname. Vanwege de leesbaarheid duiden we de groep niet-westers allochtone studenten in dit rapport steeds aan met 'allochtone studenten', tenzij anders is aangegeven. Het onderzoek is niet gericht op studenten die tijdelijk naar Nederland komen om een studie te volgen. Deze laatste groep studenten wordt soms wel genoemd, omdat activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten in een aantal gevallen breder toegankelijk zijn.

Conclusies

1. Een integrale beleidsaanpak ontbreekt bij het merendeel van de opleidingen

Zowel in het wo als het hbo is het overheersende beeld dat er binnen de opleidingen weinig gericht (diversiteits)beleid bestaat om de instroom en het studiesucces van allochtone studenten te bevorderen. Slechts 7 procent van de wo-opleidingen en 17 procent van de hbo-opleidingen beschikt over formeel beleid. Er worden vrijwel geen streefcijfers geformuleerd en bij de evaluatie van het onderwijs spelen etniciteit van de studenten of multiculturele aspecten van het onderwijs niet of nauwelijks een rol. Ook binnen het personeelbeleid van de opleidingen is weinig aandacht voor etniciteit: ruim een kwart van de hbo-opleidingen en 13 procent van de wo-opleidingen streeft naar de vorming van een multicultureel personeelsbestand voor onderwijsgevend of leidinggevend personeel.

In het onderzoek van de inspectie stond het beleid op opleidingsniveau centraal. Soms bestaat er wel beleid op een hoger niveau, bijvoorbeeld op het niveau van de faculteit of de instelling als geheel. Facultaire of instellingsbrede maatregelen voor allochtone studenten, voor zover beschikbaar, blijken echter nog maar weinig te zijn geïncorporeerd in het opleidingsbeleid. Het lijkt erop dat aandacht voor allochtone studenten geen onderwerp is dat 'leeft' binnen de opleidingen. Het beeld dat uit het inspectieonderzoek naar voren komt is waarschijnlijk nog wat geflatteerd: opleidingen die de vragenlijst niet hebben ingevuld lijken minder betrokkenheid te hebben bij het onderwerp dan de respondenten. Uit analyse van de nonrespons blijkt dat de opleidingen die reageerden gemiddeld significant meer allochtone studenten kennen dan de opleidingen die de vragenlijst niet hebben ingevuld.

Waarom wordt nu door een meerderheid van de opleidingen geen gericht beleid gevoerd om de instroom en het studiesucces van allochtone studenten te bevorderen? De opleidingen geven daarvoor een aantal redenen. De meest genoemde reden om geen apart beleid voor allochtone studenten te implementeren is het geringe aantal allochtone studenten binnen de opleiding. Een aantal opleidingen vindt aparte voorzieningen voor allochtone studenten niet nodig omdat de algemene voorzieningen voldoen, zoals de individuele studiebegeleiding voor alle studenten. Andere opleidingen zijn bang voor stigmatisering en vinden dat alle studenten die gekwalificeerd zijn voor het hoger onderwijs gelijke rechten hebben op toegang tot de opleiding. Eventuele achterstanden, bijvoorbeeld op het gebied van de Nederlandse taal, dienen volgens deze opleidingen in eerdere schoolfasen te worden opgelost. Daarnaast spelen praktische en financiële oorzaken een rol: tijdgebrek bij de docenten, bezuinigingen, of een reorganisatie die alle aandacht opeist.

De inspectie is van mening dat een gering aantal allochtone studenten binnen de opleiding, geen reden is om af te zien van beleid op dit punt. Opleidingen en instellingen zouden zich in dat geval moeten inzetten voor gerichte voorlichting en werving. Wanneer er meer allochtone studenten instromen, worden ook maatregelen ter verbetering van het studiesucces urgenter.

De aansluiting tussen vooropleiding en hoger onderwijs is een gedeelde verantwoordelijkheid: in een aantal gevallen werken instellingen al samen met het schoolveld aan oplossingen voor tekorten in de voorkennis van studenten. De inspectie heeft in dit onderzoek niet kunnen vaststellen in hoeverre algemene voorzieningen, zoals studiebegeleiding, aansluiten bij de behoeften van allochtone studenten, aangezien het accent lag op het inventariseren van activiteiten en voorzieningen. Het is goed mogelijk dat de opleidingen door algemene maatregelen kunnen inspelen op wat de student nodig heeft. Voor de groep allochtone studenten is het dan wel van belang dat studiebegeleiders en docenten gevoelig zijn voor culturele verschillen en voor de problemen die 'eerste-generatie-studenten' kunnen ondervinden. Dat kan bijvoorbeeld door docenten en begeleiders te scholen, en door middel van een personeelsbeleid waarin wordt gestreefd naar een multicultureel samengesteld team. Zoals eerder werd vastgesteld, blijken echter weinig opleidingen beleid te voeren om te komen tot een multicultureel personeelsbestand. Ook voor deskundigheidsbevordering van docenten wat betreft interculturele kennis en (communicatie-)vaardigheden is weinig aandacht: dit komt voor bij een kwart van de hbo-opleidingen en bij 13 procent van de wo-opleidingen.

2. Er wordt veel gedaan aan voorlichting voor studenten in spe, maar er is met name in het wo weinig aparte aandacht voor allochtone doelgroepen

Uit de literatuur (zie bijvoorbeeld Wolff 2007, Severiens 2006) blijkt dat het studieresultaat van allochtone studenten gemiddeld lager is dan van autochtone studenten. Er zijn verschillen in studievoortgang, studieresultaten en uitval, en allochtone studenten veranderen vaker van studierichting dan hun autochtone medestudenten. Volgens deskundigen is een weloverwogen studiekeuze en een goede voorbereiding op de studie van groot belang voor het latere studiesucces. Mogelijke instrumenten om een juiste studiekeuze en een goede aansluiting op het hoger onderwijs te bevorderen zijn: voorlichtingsactiviteiten in boven- en onderbouw van het toeleverende onderwijs, schakelcursussen voor aankomende studenten met een niet-Nederlandse vooropleiding, en een opvang- en introductieprogramma voor studenten die hun vooropleiding hebben gevolgd buiten Nederland.

Uit het onderzoek blijkt dat het merendeel van de opleidingen voor hoger onderwijs studievoorlichting geeft aan aankomende studenten. Daarbij ligt de nadruk vooral op voorlichting in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en - voor het hbo - in de bovenbouw van het mbo, zo blijkt uit het inspectieonderzoek. Voorlichting in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, respectievelijk de onderbouw van het mbo, komt veel minder vaak voor. Er is weinig aandacht voor etniciteit en culturele verschillen in de voorlichting, met name in het wo. Ruim eenderde deel van de hbo-opleidingen en een vijfde deel van de wo-opleidingen zegt zittende allochtone studenten te betrekken bij voorlichtingsactiviteiten. Het aantal wo-opleidingen dat aparte voorlichting organiseert voor ouders van allochtone studenten is verwaarloosbaar; in het hbo geeft een op de tien opleidingen voorlichting aan allochtone ouders.

Ruim een vijfde deel van de hbo-opleidingen geeft aan dat de instelling een schakeljaar of 'preparation course' kent voor aspirant studenten met een buitenlandse (niet-westerse) vooropleiding; in het wo wordt deze voorziening door één op de tien opleidingen genoemd.

Deze voorziening kent verschillende verschijningsvormen en is in veel gevallen ook toegankelijk voor buitenlandse studenten die tijdelijk naar Nederland zijn gekomen om te studeren. Daarnaast kent ongeveer één op de drie ho-opleidingen een opvang- en introductieprogramma voor studenten die hun vooropleiding hebben gevolgd buiten Nederland; er is daarbij geen verschil tussen hbo en wo.

3. Veel opleidingen kennen algemene maatregelen ter bevordering van het studiesucces, maar er zijn weinig activiteiten gericht op (de binding van) allochtone studenten

Om het studiesucces van allochtone studenten te bevorderen, bevelen Severiens en Wolff (Severiens, 2006) aan om leergemeenschappen te ontwerpen waarin het leren intensief wordt begeleid door docenten. Sleutelnoties voor verbetering van het studiesucces zijn: begeleiding, persoonlijk contact, kleinschaligheid, en een gevoeligheid voor culturele diversiteit bij medewerkers en docenten. Uit het onderzoek van de inspectie blijkt dat veel opleidingen investeren in studiebegeleiding: 80 (wo) tot 90 (hbo) procent van de opleidingen verzorgt individuele (studieloopbaan)begeleiding voor alle studenten. Wanneer studieresultaten achterblijven wordt zowel in het hbo als in het wo door negen van de tien opleidingen actie ondernomen.

Activiteiten en voorzieningen die specifiek gericht zijn op allochtone studenten, bestaan slechts op bescheiden schaal binnen het hoger onderwijs. Dat geldt met name in het wo: verreweg de meeste activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten worden door een kwart of minder van de wo-opleidingen aangeboden. Zo worden bijvoorbeeld bij slechts een klein deel van de ho-opleidingen ouderejaars studenten ingezet voor individuele begeleiding aan beginnende studenten uit dezelfde etnische groep. In het hbo geeft bijna een tiende deel van de opleidingen aan dat dit gebeurt, in het wo kent geen enkele opleiding deze voorziening. Een uitzondering vormt de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon binnen de opleiding die zich - onder meer - bezig houdt met signalen en klachten op het gebied van discriminatie: 40 procent van de wo-opleidingen en twee derde van de hbo-opleidingen kent deze voorziening. Daarnaast kent een aantal ho-instellingen een vertrouwenspersoon op instellingsniveau.

Voor het studiesucces speelt het gevoel van verbondenheid met de opleiding een rol: persoonlijke contacten met docenten en medestudenten, het gevoel serieus genomen te worden en je als student 'thuis te voelen'. De inspectie heeft in dit kader onder meer het gemiddelde aantal uren per week geïnventariseerd dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen (groepen van minder dan twintig studenten). Dit aantal uren blijkt in het hbo met achttien significant hoger te liggen dan in het wo, waar het gemiddelde rond de twaalf uur ligt. Uit het inspectieonderzoek naar onderwijstijd (Inspectie van het Onderwijs 2007b) komt een verschil tussen hbo en wo niet zo sterk naar voren: in het eerste studiejaar ligt de gerealiseerde contacttijd volgens studenten gemiddeld op achttien uur voor het hbo en zestien uur voor het wo. Het verschil tussen beide onderzoeken is verklaarbaar uit de onderzoeksopzet: het begrip 'contacttijd' is ten behoeve van deze inventarisatie aangescherpt door te vragen naar het aantal uren waarin studenten les krijgen of werken in *kleine groepen*; in het onderzoek naar onderwijstijd was het niet wenselijk om rekening te houden met de groepsgrootte. Uit beide onderzoeken blijkt dat het aantal uren dat wordt aangeboden sterk uiteen kan lopen per opleiding.

Er is een kleine categorie van opleidingen die erg weinig contacturen kent; bij deze opleidingen bestaat het risico dat studenten zich minder betrokken voelen bij hun opleiding.

In het wo worden vrijwel geen activiteiten ontplooid om allochtone studenten actief te betrekken bij de instelling of de opleiding: zij worden nauwelijks actief geworven voor opleidingsactiviteiten (projecten, onderzoek, docentschappen) of bestuursactiviteiten, en voor instellingsactiviteiten gebeurt dit slechts bij 8 procent van de wo-opleidingen. Het hbo is in dit opzicht iets actiever: daar worden allochtone studenten door bijna een vijfde deel van de opleidingen gericht geworven voor instellingsactiviteiten. Werving voor opleidingsactiviteiten komt in het hbo - evenals in het wo - nauwelijks voor.

4. Taal- en communicatieproblemen worden als de voornaamste knelpunten gezien voor het studiesucces van allochtone studenten, maar met name binnen het wo is weinig aandacht voor de Nederlandse taalvaardigheid

Slechts een minderheid van de opleidingen denkt dat de studieresultaten van allochtone studenten negatief worden beïnvloed door hun etnische achtergrond. Volgens vier van de tien hbo-opleidingen komt dit wel voor, maar niet zo vaak. In het wo geeft een vijfde van de opleidingen aan dat studieresultaten van allochtone studenten soms negatief worden beïnvloed door hun achtergrond. Knelpunten in de stage worden alleen in het hbo gesignaleerd: bijna een vijfde deel van de hbo-opleidingsmanagers geeft desgevraagd aan dat stageproblemen van allochtone studenten soms of veel voorkomen. In het wo worden knelpunten in de stage door vrijwel geen enkele opleiding genoemd.

De opleidingen die signaleren dat de studieresultaten van allochtone studenten negatief worden beïnvloed door hun etnische achtergrond, noemen als voornaamste knelpunt taal- en communicatieproblemen. Zowel bij het studeren als bij het vinden van een stageplaats kunnen studenten daar hinder van ondervinden. Maatregelen om de Nederlandse taalvaardigheid te bevorderen komen betrekkelijk veel voor in het hbo, maar veel minder in het wo. Een ingangstoets Nederlands aan het begin van de studie kent het wo vrijwel niet; in het hbo beschikt een op de vijf opleidingen over zo'n toets. In het hbo verzorgt een ruime meerderheid (60 procent) van de opleidingen cursussen Nederlandse taalvaardigheid of taalbegeleiding. In het wo gebeurt dat bij eenderde deel van de opleidingen. Daarnaast geeft een aantal opleidingen aan dat taalcursussen of taalbegeleiding op instellingsniveau worden aangeboden. Ook is er binnen het hbo meer aandacht voor taalvaardigheid en taalbeheersing binnen het curriculum: bijna de helft van de hbo-opleidingen en ongeveer eenderde deel van wo-opleidingen let daar op.

5. Het hbo kent significant meer activiteiten en voorzieningen dan het wo

Zoals uit het voorgaande is gebleken, kent het hbo significant meer activiteiten en voorzieningen die samenhangen met de verbetering van het studiesucces dan het wo. Vrijwel alle genoemde maatregelen komen vaker voor in het hbo dan in het wo, en soms zijn er grote verschillen. Opvallend is dat bijvoorbeeld voor het houden van exitgesprekken met studenten die de studie gestaakt hebben: in het wo worden dergelijke gesprekken door een vijfde deel van de opleidingen gevoerd, in het hbo door driekwart van de opleidingen.

Met name in het wo beschikken slechts weinig opleidingen over activiteiten en voorzieningen speciaal gericht op allochtone studenten: verreweg de meeste maatregelen worden slechts door een kwart of minder van de wo-opleidingen aangeboden. Mogelijk hangt dit verschil tussen hbo en wo samen met het verschil in studentenpopulatie (zie hoofdstuk 2).

6. De aanwezigheid van voorzieningen hangt samen met de studentenpopulatie

Uit de statistische verbanden die de inspectie heeft kunnen aantonen, komt een beeld naar voren van het type opleidingen dat actief is voor de doelgroep niet-westers allochtone studenten. Responsopleidingen met relatief veel niet-westerse allochtone studenten kennen significant meer voorzieningen voor deze groep, zowel in het hbo als in het wo. Het aantal allochtone studenten per opleiding hangt daarbij samen met de grootte van de opleiding: grotere opleidingen kennen relatief veel allochtone studenten, kleinere opleidingen relatief weinig. Ook is er een positief verband aantoonbaar tussen enerzijds het aantal allochtone studiestakers en anderzijds het aantal voorzieningen voor allochtone studenten. Dit wijst er mogelijk op dat opleidingen geneigd zijn om concreet in actie te komen wanneer de studentpopulatie daar aanleiding toe geeft. Interessant is daarbij dat responsopleidingen met veel activiteiten en voorzieningen voor *alle* studenten, significant vaker ook beleid en maatregelen kennen die specifiek zijn gericht op allochtone studenten. Voor de interpretatie van de gevonden verbanden is verder onderzoek echter van belang. Dergelijk onderzoek is relevant gezien de groei van het (absolute) aantal allochtone studenten en het feit dat de rendementen van deze groep achter blijven. Het is interessant om meer zicht te krijgen op de achterliggende mechanismen: onder invloed waarvan gaan opleidingen over tot de introductie van activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten en hoe hangt dit samen met opleidings- en instellingsbeleid? Onder welke voorwaarden zijn activiteiten en voorzieningen voor *alle* studenten (ook) bevorderlijk voor het studiesucces van allochtone studenten? Ook om het effect van beleid en maatregelen op het studiesucces van allochtone studenten kwantitatief aan te kunnen tonen is nader onderzoek gewenst.

Aanbevelingen

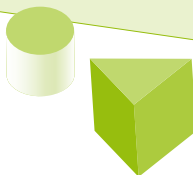
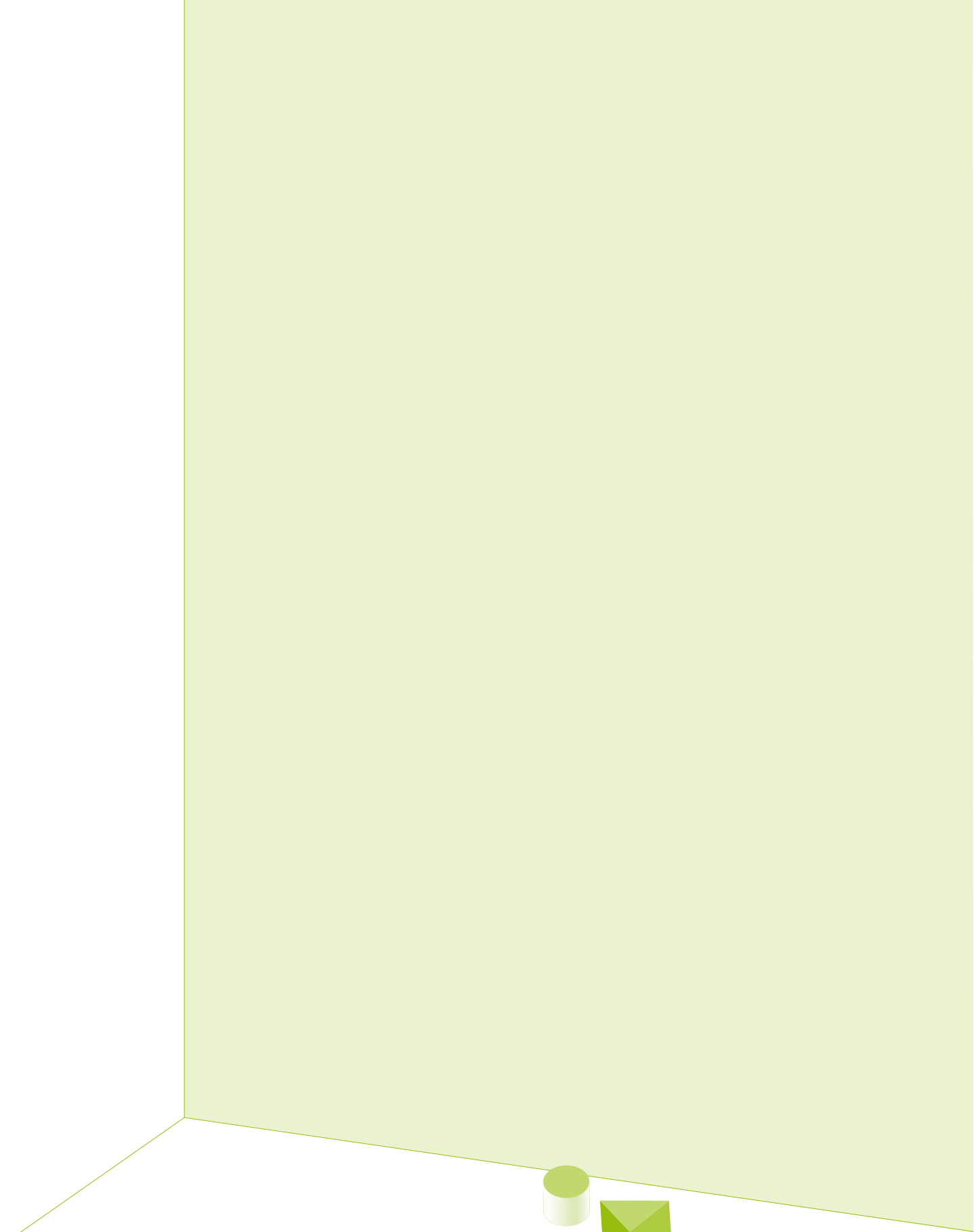
Bovenstaande gegevens geven aan dat aandacht voor de positie van allochtone studenten nodig blijft. Met name in het wo is actie noodzakelijk om het aandeel van niet-westerse allochtone studenten te vergroten. De groei van het aantal niet-westerse allochtone studenten betreft vooral het hbo, in het wo blijft het aandeel instromers uit deze groep al sinds jaren vrijwel constant op ongeveer 8 procent. Wanneer er meer allochtone studenten instromen, worden ook maatregelen ter verbetering van het studiesucces urgenter.

Op grond van de resultaten van het onderzoek komt de inspectie tot de volgende aanbevelingen:

- Nader onderzoek naar het effect van beleid en maatregelen op het studiesucces van allochtone studenten is gewenst. Het onderzoek dat de inspectie hier presenteert biedt nog geen inzicht in de effectiviteit van bepaalde maatregelen. De inspectie stelt daarom voor dat zij een aantal praktijksituaties waar blijkens de uitvalcijfers effectief beleid wordt gevoerd, nader zal

onderzoeken en de succesfactoren in beeld zal brengen. Daarbij kan worden voortgebouwd op bestaande onderzoeken. Aangezien de problemen van deelname, rendement en uitval niet beginnen in het hoger onderwijs, stelt de inspectie voor dit onderzoek ook betrekking te laten hebben op het voortgezet onderwijs en de BVE-sector. Daarnaast zullen regionale verschillen in de studentenpopulatie worden betrokken in het onderzoek.

- Aandacht voor allochtone studenten zou een structureel onderdeel moeten vormen in het beleid van alle instellingen voor hoger onderwijs. Daarbij dient het beleid op opleidingsniveau - dicht bij de student - vertaald te worden naar activiteiten en voorzieningen die het studiesucces van deze groep bevorderen. Hierbij moet goed gekeken worden naar wat nu bekend is over effectiviteit van maatregelen en naar de uitkomsten van het hierboven aanbevolen nader onderzoek.
- Wo-opleidingen en -instellingen zouden sterker moeten inzetten op voorlichting en werving, gericht op allochtone jongeren en hun ouders.
- Zowel in het hbo als in het wo zijn extra maatregelen nodig ter bevordering van het studiesucces van allochtone studenten. Met name in het wo beschikken nog slechts weinig opleidingen over beleid of voorzieningen die zijn gericht op allochtone studenten.
- Er is meer aandacht gewenst voor taal- en communicatievaardigheden van allochtone studenten. Opleidingen dienen na te gaan of hun studenten in voldoende mate beschikken over deze vaardigheden. Daar waar instellingen en opleidingen constateren dat taal- en communicatievaardigheden een knelpunt vormen voor het studiesucces, dienen ze gericht aandacht te besteden aan het verbeteren ervan.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

De positie van allochtone studenten in het hoger onderwijs heeft al jarenlang de maatschappelijke en politieke aandacht. Toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor iedereen die daar de capaciteiten voor heeft, is een belangrijke doelstelling van overheid en onderwijsinstellingen. Het Nederlandse hoger onderwijs vormt echter geen afspiegeling van de groep potentiële studenten: allochtone studenten, zoals Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen, zijn nog steeds ondervertegenwoordigd in het hoger onderwijs. Anderzijds is het feit dat de samenleving en daarmee de studentenpopulatie multicultureler is geworden, een reden om aandacht te schenken aan studenten uit deze groep.

De participatie van allochtone studenten aan het hoger onderwijs is van belang omwille van de emancipatie van de genoemde bevolkingsgroepen zelf, maar ook voor de samenleving als geheel. De overheid streeft naar een meer kennisintensieve economie en meer hoger opgeleiden; daarvoor is het nodig om het potentieel bij bevolkingsgroepen die tot nu toe niet of nauwelijks aan het hoger onderwijs deelnemen, beter te benutten. Etnische minderheidsgroepen vormen een steeds groter deel van de Nederlandse bevolking; uit economisch en maatschappelijk oogpunt is het van groot belang om deelname aan het hoger onderwijs van deze groepen te bevorderen. Dat de inspanningen om de emancipatie via een hbo- of universitaire opleiding op gang te brengen de moeite lonen, blijkt bijvoorbeeld uit een onderzoek van Intermediair (Intermediair 2007). Hoewel hoogopgeleide allochtone werknemers gemiddeld minder verdienen dan hun autochtone collega's en langer moeten zoeken naar een baan op hun niveau, geldt dit in veel mindere mate voor de nieuwe generatie hoogopgeleide allochtonen. Na vijf tot tien jaar werkervaring zijn er geen noemenswaardige inkomensverschillen meer waar te nemen tussen hbo-ers en academici met allochtone en autochtone achtergrond.

Universiteiten en hogescholen zien zich geplaatst voor een dubbele opdracht: het binnenhalen en binnenhouden van een groep studenten die ondervertegenwoordigd is en tegelijkertijd het onderwijs aanpassen aan een studentenpopulatie die diverser wordt. Daar komt voor bepaalde typen opleidingen, met name in de zorg en het onderwijs, bij dat zij hun onderwijs moeten afstemmen op een maatschappij die multicultureel is geworden. De samenleving verandert, het (hoger) onderwijs kan daar niet bij achter blijven. Binnen de universiteiten en hbo-instellingen worden diverse activiteiten ontplooid voor allochtone studenten. De Inspectie van het Onderwijs heeft dergelijke activiteiten in kaart gebracht. Dat gebeurt door middel van een inventarisatie van activiteiten en voorzieningen, die tot doel hebben om de deelname en het studiesucces van allochtone studenten te bevorderen. Tevens wordt aandacht besteed aan het beleid van opleidingen in het hoger onderwijs voor allochtone studenten en aan eventuele knelpunten. De Inspectie van het Onderwijs wil met het voorliggende onderzoeksrapport een bijdrage leveren aan het vergroten van de aandacht bij instellingen voor hoger onderwijs voor de positie van allochtone studenten.

Het onderzoek past in een doorgaande lijn: de inspectie volgt sinds een aantal jaren de positie van allochtone studenten en rapporteert daar jaarlijks over in het Onderwijsverslag.

1.2 Opzet van het onderzoek

Vraagstelling

Voor het onderzoek was de volgende vraag richtinggevend:

Welke maatregelen worden er binnen de instellingen voor hoger onderwijs genomen om de in- en doorstroom van allochtone studenten te bevorderen?

Deze vraag is uitgewerkt naar een aantal deelvragen:

1. Welk beleid voeren opleidingen ter bevordering van in- en doorstroom van allochtone studenten?
2. Welke activiteiten en voorzieningen worden ontplooid ter bevordering van in- en doorstroom van alle studenten, allochtoon of autochtoon?
3. Welke activiteiten en voorzieningen worden ontplooid ter bevordering van in- en doorstroom van allochtone studenten?
4. Welke knelpunten zien de opleidingen voor het studiesucces van allochtone studenten en welke maatregelen achten zij met name succesvol ter bestrijding van dergelijke knelpunten?
5. Kan er verband worden aangetoond tussen enerzijds het beleid en het aantal voorzieningen van opleidingen en anderzijds samenstelling en studiesucces van de studentenpopulatie?

Operationalisering van begrippen

De gehanteerde definitie voor 'allochtone studenten' is ontleend aan de definitie van het CBS. Een student wordt gerekend tot deze groep als tenminste één van diens ouders in het buitenland is geboren. Iemand die zelf in het buitenland is geboren, maar twee in Nederland geboren ouders heeft, wordt tot de autochtonen gerekend. De groep studenten met een niet-Nederlandse achtergrond is uiteraard zeer divers. Het CBS maakt een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen; niet-westerse allochtone studenten zijn studenten van wie ten minste één ouder in Afrika, Latijns-Amerika, Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije is geboren.

Het onderzoek van de inspectie is gericht op de groep niet-westers allochtone studenten die (permanent) in Nederland wonen. De meeste van deze studenten komen oorspronkelijk uit Turkije, Marokko, de Antillen of Suriname. Vanwege de leesbaarheid duiden we de groep niet-westerse allochtone studenten in dit rapport steeds aan met 'allochtone studenten', tenzij anders is aangegeven. Het onderzoek is niet gericht op studenten die tijdelijk naar Nederland komen om een studie te volgen. Deze laatste groep studenten wordt soms wel genoemd, omdat activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten in een aantal gevallen breder toegankelijk zijn.

Werkwijze

De inspectie heeft eind 2006/begin 2007 een representatieve steekproef van 384 opleidingen in hbo en wo bevestigd door middel van een internetvragenlijst. De respons lag met 188 opleidingen op bijna 50 procent; de responsverdeling over hbo en wo is nagenoeg gelijk aan de verdeling in de steekproef. De uitkomsten van het onderzoek geven de stand van zaken weer in het studiejaar 2005/2006.

De kern van de vragenlijst bestond uit een inventarisatie van activiteiten en voorzieningen die door de instellingen worden ingezet ter bevordering van de instroom en het studiesucces van allochtone studenten. De beoogde respondenten waren opleidingsmanagers. Er is gekozen voor het opleidingsniveau, omdat aanwezige activiteiten en voorzieningen voor (allochtone) studenten naar verwachting vooral op opleidingsniveau hun beslag krijgen. De vragenlijst is tot stand gekomen op basis van literatuuronderzoek en gesprekken met deskundigen, voortbouwend op eerder onderzoek van de inspectie. De inspectie heeft in de voorbereidingsfase gesproken met vertegenwoordigers van ECHO (Expertisecentrum Diversiteitsbeleid)³, UAF⁴, VSNU en HBO-raad. Een deel van de vragenlijst bestond uit vragen over activiteiten en voorzieningen voor alle studenten (autochtoon of allochtoon). Hiervoor is gekozen vanuit de gedachte dat het studiesucces van allochtone studenten mede wordt beïnvloed door maatregelen die niet speciaal zijn gericht op deze doelgroep. Daarnaast zijn vragen gesteld over de beleidskeuzes die binnen de opleiding en/of de instelling worden gemaakt. Ook is aan de opleidingen gevraagd hun mening te geven over mogelijke knelpunten die allochtone studenten ondervinden en over succesvolle maatregelen die binnen de opleiding worden ingezet. Aanvullend op de inventarisatie heeft de inspectie gegevens over de studenten van de responsopleidingen geanalyseerd. Daarbij werd gebruik gemaakt van gegevens van CFI.

1.3 Analyse van de nonrespons

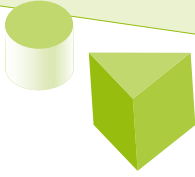
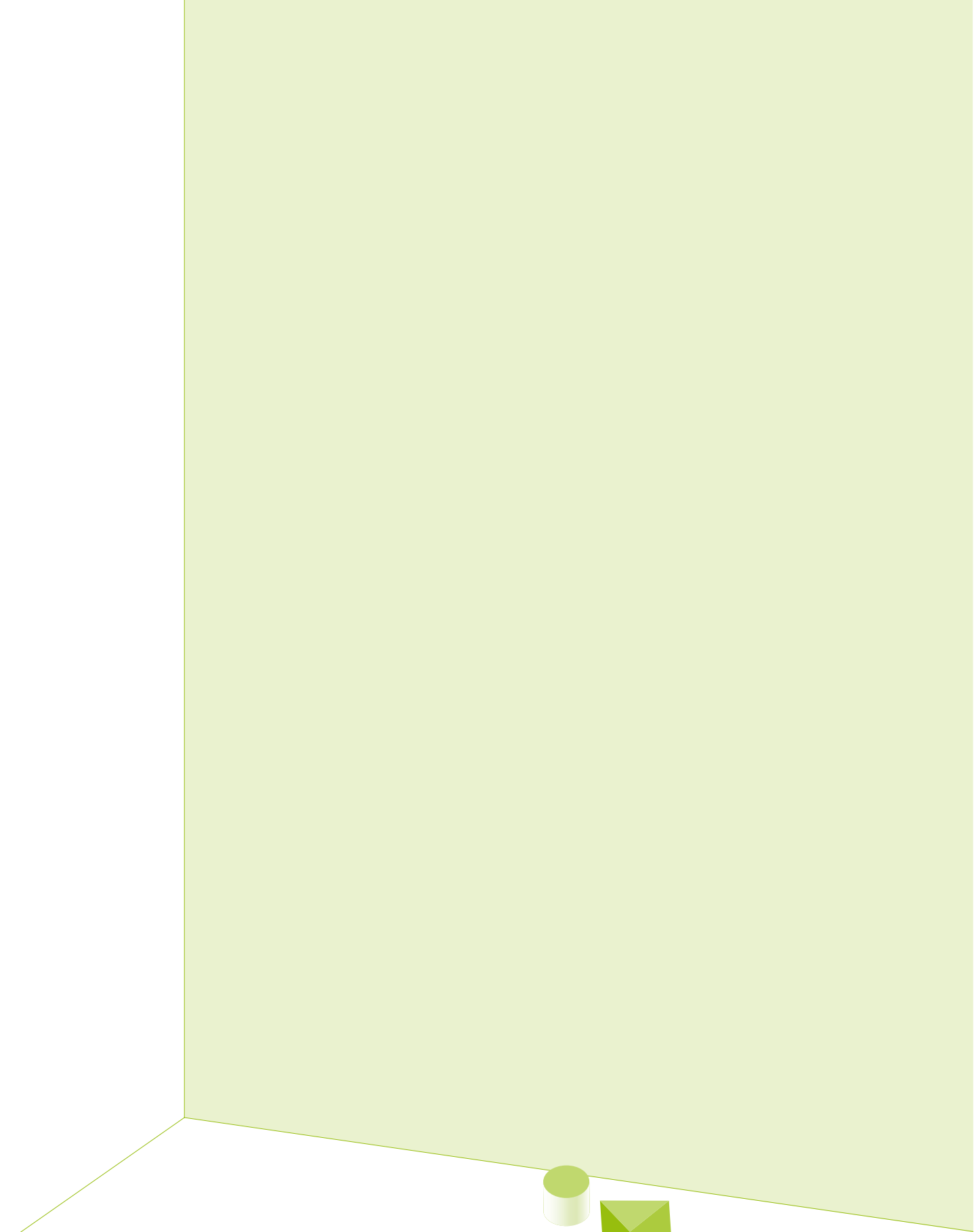
De inspectie vroeg zich af of opleidingen die de vragenlijst hebben ingevuld, gemiddeld meer allochtone studenten kennen dan de opleidingen die niet reageerden, en daardoor wellicht meer betrokkenheid hebben bij het onderwerp. Om dit te bepalen is het gemiddelde aantal (niet-westerse) allochtone studenten per opleiding voor beide groepen vergeleken. Dit gemiddelde blijkt inderdaad significant hoger te liggen in de responsgroep dan in de nonresponsgroep: opleidingen in de nonresponsgroep tellen gemiddeld achttien niet-westerse allochtone studenten; die in de responsgroep achtentwintig. Ook de grootte van de opleiding blijkt significant te verschillen tussen de respons- en de nonresponsopleidingen: het gemiddelde studentenaantal is in de responsgroep 237, in de nonresponsgroep 157 studenten. Het aantal allochtone studenten per opleiding hangt overigens in hoge mate samen met het totale aantal studenten, zo blijkt uit de analyse: grote opleidingen kennen relatief veel allochtone studenten, kleine opleidingen relatief weinig.

3 ECHO werd opgezet als een kennis-, advies- en innovatiecentrum met als doel de deelname van allochtonen aan het hoger onderwijs te vergroten. Sinds 2002 heet ECHO 'Expertisecentrum Diversiteitsbeleid' en richt zich ook op de overheid en het bedrijfsleven (bron: www.echo-net.nl).

4 De Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF begeleidt hoogopgeleide vluchtelingen die (willen) deelnemen aan het Nederlandse hoger onderwijs.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt eerst de context van dit onderzoek geschetst: feiten en cijfers over de deelname van allochtone studenten aan het hoger onderwijs en de verschillen die er zijn in studiesucces tussen allochtone en autochtone studenten. Vervolgens worden maatregelen genoemd die volgens onderzoekers en deskundigen kunnen bijdragen aan het studiesucces. In hoofdstuk drie worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Achtereenvolgens gaan we in op de mate waarin binnen de instellingen voor hoger onderwijs beleid wordt geformuleerd voor deze groep, en op de activiteiten en voorzieningen die er zijn om het studiesucces te bevorderen. Het gaat daarbij zowel om maatregelen die voor *alle* studenten zijn bedoeld, als om speciale voorzieningen voor allochtone studenten. Ook worden de knelpunten voor allochtone studenten geïnventariseerd en komen de maatregelen aan bod die de opleidingen zelf als succesvol beschouwen. De inspectie heeft de resultaten van de vragenlijst gekoppeld aan gegevens van CFI over de responderende opleidingen; de resultaten van deze analyse worden besproken in de laatste paragraaf van hoofdstuk drie. Onderliggende gegevens en analyses bij dit rapport zijn te vinden in het *Technisch rapport*, dat beschikbaar is via de website van de Inspectie van het Onderwijs (www.onderwijsinspectie.nl).

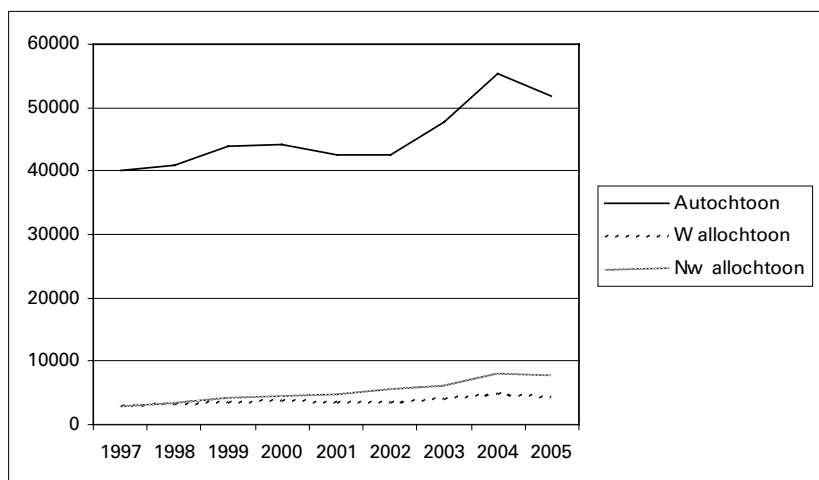
2 Context van het onderzoek

2.1 Verschillen tussen allochtone en autochtone studenten

Deelname aan het hoger onderwijs

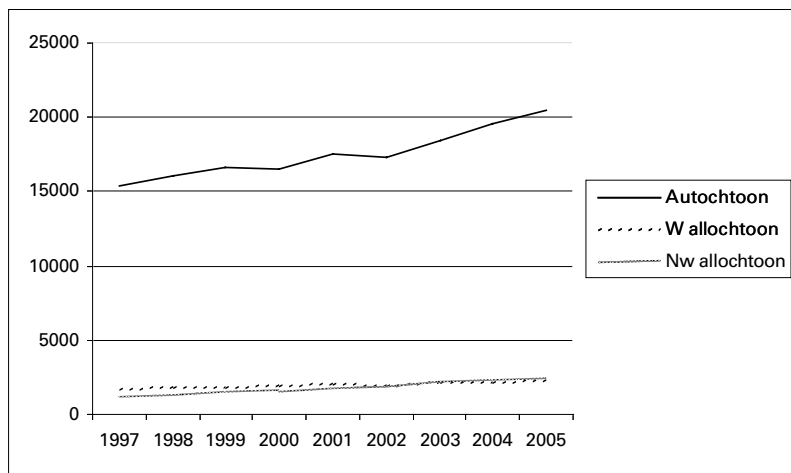
In het studiejaar 2006/2007 stonden bijna 125.000 allochtone studenten ingeschreven in het hoger onderwijs, waarvan 38.000 niet-westerse allochtone vrouwen en 34.000 niet-westerse allochtone mannen (CBS 2007). Het aantal ingeschreven allochtone studenten (niet-westers en westers) is in de afgelopen tien jaar verdubbeld, waarmee deze groep nu ongeveer een vijfde deel uitmaakt van alle studenten in het hoger onderwijs. De instroom van niet-westerse allochtone studenten is in het hbo tussen 1997 en 2005 meer dan verdubbeld: van rond de 3100 naar 7800 studenten (Wolff, 2007). In het wo is eveneens sprake van groei, al is de absolute stijging hier minder groot: van 1280 niet-westerse allochtone studenten in 1997 naar 2350 in 2005. De toename van het aantal studenten is in beeld gebracht in onderstaande grafieken.

Grafiek 2.1a: hbo-instroom naar herkomstgroepering in absolute aantallen (voltijd)

Bron: Wolff, 2007

Grafiek 2.1b: wo-instroom naar herkomstgroepering in absolute aantallen (voltijd)

Bron: Wolff, 2007

Uit het verloop van de relatieve instroom blijkt dat het aandeel ingestroomde niet-westers allochtone studenten in het wo met ongeveer 8 procent al sinds jaren vrij constant blijft (tabel 2.1d). De relatieve instroom van deze groep is in het hbo wel gestegen: van 7 procent in 1997 naar 12 procent in studiejaar 2005/2006 (tabel 2.1c).

Tabel 2.1c: hbo-instroom in procenten naar herkomstgroepering (voltijd)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Autochtoon	85	83	82	80	79	76	75	76	77
W allochtoon	7	7	7	7	7	7	6	7	6
Nw allochtoon	7	7	8	9	9	11	10	11	12
Onbekend	2	3	4	4	5	7	8	6	5

Bron: Wolff, 2007

Tabel 2.1d: wo-instroom in procenten naar herkomstgroepering (voltijd)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Autochtoon	82	81	80	79	78	76	72	71	71
W allochtoon	9	9	9	9	9	8	8	8	8
Nw allochtoon	7	7	7	8	8	8	9	9	8
Onbekend	2	3	3	4	5	8	11	13	13

Bron: Wolff, 2007

De instroom van niet-westers allochtone studenten in het (gehele) hoger onderwijs neemt in absolute zin sterk toe, maar ten opzichte van de relevante populatieomvang is nog steeds sprake van een achterstand. Tabel 2.1e laat zien dat de deelname van allochtonen aan het hoger onderwijs (hbo en wo) groeit, met name onder Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongeren. Het aantal autochtone jongeren dat aan het hoger onderwijs deelneemt, groeit in dezelfde periode echter eveneens.

In 2005 volgt ruim de helft (54 procent) van de autochtone jongeren hoger onderwijs, terwijl ongeveer een derde deel van de Turkse en Marokkaanse jongeren aan het hoger onderwijs deelneemt (respectievelijk 29 en 33 procent). Ondanks de toename van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse studenten is de deelname van autochtone jongeren daarmee 10 tot 25 procent hoger dan de deelname onder niet-westerse allochtone jongeren. De groep Antillianen laat na een aanvankelijke stijging een scherpe daling in aantal zien, omdat deze jongeren vaker op de Antillen hoger onderwijs zijn gaan volgen. De samenstelling van de groep Antillianen in Nederland is veranderd: de laatste jaren komen relatief veel kansarme Antilliaanse jongeren naar Nederland. De studentenpopulatie kan sterk verschillen per instelling: niet-westerse allochtone studenten studeren vooral in de Randstad en vormen daar inmiddels een substantieel deel van de studentenpopulatie. Het percentage 'overig niet-westers' in tabel 2.1e is voor 2005 nog onder voorbehoud (zie Jennissen et al., 2007).

Tabel 2.1e: Instroom in het hoger onderwijs als percentage van het gemiddelde van het aantal 18-, 19- en 20-jarigen naar herkomstgroepering

	1995	2000	2005
Autochtoon	43	51	54
Westers allochtoon	45	57	54
Totaal niet-westers allochtoon,	41	49	51
waarvan:			
Turkije	14	22	29
Marokko	15	27	33
Suriname	31	42	42
Nederlandse Antillen/Aruba	48	66	36
Overig niet-westers	37	44	38

Bron: Jennissen et al., 2007

Studiesucces

Het studiesucces van allochtone studenten is, wanneer we de groep als geheel beschouwen, op een aantal punten lager dan van autochtone studenten: er zijn verschillen in studievoortgang, studieresultaten en uitval. Uit recent onderzoek van Severiens en Wolff (Severiens, 2007) blijkt dat autochtone studenten in het eerste studiejaar meer studiepunten behalen dan hun allochtone medestudenten, zowel in hbo als in wo. In het eerste jaar van het wo halen autochtone studenten gemiddeld bovendien hogere cijfers dan allochtone studenten.

Uit onderzoek komt naar voren dat ook de uitval onder allochtone studenten hoger is dan onder autochtone studenten, met name in het hbo (Wolff, 2007; Inspectie van het onderwijs, 2006; de Graaf e.a., 2005; Wolff en Crul, 2003). Daarbij moet worden aangetekend dat het begrip 'uitval' een containerbegrip is dat nadere analyse noodzakelijk maakt: wanneer een student de opleiding verlaat kan dat betekenen dat hij of zij stopt met studeren, maar het kan ook zijn om van studie te veranderen of om aan een andere hogeschool of universiteit dezelfde studie voort te zetten. Zo blijkt uit onderzoek aan de Haagse Hogeschool dat allochtone studenten vaker van studie veranderen, zowel binnen de hogeschool als tussen instellingen (De Graaf e.a., 2005). Daarnaast zijn er grote verschillen in uitval tussen hbo en wo.

Tabel 2.1f: hbo-uitval binnen de eerste twee studiejaar naar herkomstgroepering, in percentages (voltijd)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Autochtoon	14	15	15	14	13	12
W allochtoon	20	19	18	17	15	15
Nw allochtoon	19	18	18	16	14	15

Bron: Wolff, 2007

Tabel 2.1g: wo-uitval binnen de eerste twee studiejaar naar herkomstgroepering, in percentages (voltijd)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Autochtoon	3	2	2	2	2	2
W allochtoon	5	3	3	4	3	3
Nw allochtoon	3	2	3	2	3	3

Bron: Wolff, 2007

In bovenstaande tabellen is het percentage uitvallers binnen de eerste twee studiejaar weergegeven. Het gaat daarbij om studenten die zich daarna niet meer opnieuw hebben ingeschreven aan een opleiding of studie in het hoger onderwijs. Studenten die van het wo naar het hbo overstappen worden niet als uitvallers beschouwd (Wolff, 2007). Uit de tabellen blijkt dat de uitval in het hbo onder autochtone studenten lager is dan onder (niet-westerse) allochtone studenten, maar de verschillen lijken kleiner te worden. In het wo zijn de uitvalpercentages (veel) lager dan in het hbo, bovendien is er nauwelijks verschil in uitval tussen autochtone en niet-westerse allochtone studenten. De groep allochtone studenten in het wo blijkt wat betreft een aantal belangrijke kenmerken, zoals leeftijd en de genoten vooropleiding, steeds meer op de groep autochtone studenten te gaan lijken (Wolff en Crul, 2003; Wolff, 2007). Dit zou een reden kunnen zijn voor de kleine uitvalverschillen in het wo. In het hbo spelen de genoemde verschillen nog wel een rol bij de verklaring voor het uitvalverschil tussen allochtone en autochtone studenten.

De tabellen 2.1h en 2.1k geven de percentages geslaagden binnen zes studiejaar weer voor de cohorten 1997 tot en met 1999. Wolff (Wolff, 2007) constateert dat zowel in het hbo als in het wo het diplomarendement van autochtone studenten hoger is dan het rendement van allochtone studenten. Het rendementspercentage van niet-westers allochtone studenten in het wo neemt snel toe, maar het verschil met autochtone studenten is ook in de laatste meting nog meer dan 10 procent.

Tabel 2.1h: diplomarendement in hbo binnen 6 jaar, naar herkomstgroepering in percentages (voltijd)

	1997	1998	1999
Autochtoon	69	68	68
W allochtoon	57	59	57
Nw allochtoon	50	50	51

Bron: Wolff, 2007

Tabel 2.1k: diplomarendement in wo binnen 6 jaar, naar herkomstgroepering in percentages (voltijd)

	1997	1998	1999
Autochtoon	54	54	55
W allochtoon	44	45	45
Nw allochtoon	38	40	43

Bron: Wolff, 2007

Verschillen in rendement hangen onder meer samen met vooropleiding (met name in het hbo) en aanvangsleeftijd. Daarnaast speelt geslacht een rol in het succesvol afronden van een opleiding; zo blijkt het rendement van allochtone meisjes hoger te zijn dan van allochtone jongens. Wolff merkt hierbij het volgende op. Verwacht mag worden dat uitval in de eerste twee studiejaar selectie tot gevolg heeft, waarbij de groep studenten die overblijft in de hogere studiejaar relatief goede rendementen zal behalen. Echter, ondanks de hogere uitval van allochtone studenten in de eerste twee studiejaar, blijft het rendement van allochtone studenten in de hogere studiejaar achter bij het rendement van autochtone studenten. Wolff beveelt aan om nader onderzoek te doen naar deze latere studiefase, om zo te achterhalen welke factoren van invloed zijn op het lagere rendement onder allochtonen.

Een aantal factoren voor het verschil tussen autochtone en allochtone studenten ligt buiten de invloedssfeer van het hoger onderwijs. De uitgangspositie van allochtone studenten is in veel gevallen minder gunstig: zij hebben vaker laagopgeleide ouders, er kunnen problemen zijn met de Nederlandse taalvaardigheid of de omstandigheden thuis kunnen het studeren minder makkelijk maken (Severiens, 2006). Het lijkt erop dat studenten met een minder gunstige uitgangspositie sterker afhankelijk zijn van de leeromgeving voor hun studievoortgang dan reguliere studenten; dat geldt dus ook voor veel allochtone studenten. Wat kunnen instellingen en opleidingen doen om het studiesucces van hun studenten - en dan vooral die studenten met een minder goede uitgangspositie - zo veel mogelijk te bevorderen? Uit de onderzoeksliteratuur en uit gesprekken die de inspectie voerde met een aantal deskundigen, komen maatregelen naar voren die het studiesucces kunnen bevorderen. We gaan daar in de volgende paragrafen op in.

2.2 Het studiesucces bevorderen

Vorbereiding op de studie

Een goed begin is het halve werk: het studiesucces wordt bij de start van de studie beïnvloed door de studiekeuze en de voorbereiding op het hoger onderwijs. Vrijwel alle hogescholen en universiteiten verzorgen voorlichting aan aankomende studenten en beginnen daar veelal mee in de hogere klassen van de aanleverende scholen. Het valt echter te overwegen om voorlichting al in de onderbouw van het voortgezet onderwijs te starten. Uit onderzoek in de VS blijkt dat leerlingen uit achterstandsgroepen, waaronder leerlingen uit etnische minderheden, veelal niet de kans krijgen om naar het hoger onderwijs te gaan (Tupan, 2004). Dit komt enerzijds door de sociale omgeving, waarin leerlingen onvoldoende worden gewezen op hun mogelijkheden en nauwelijks worden voorbereid op het maken van keuzes die toelating tot het hoger onderwijs mogelijk maken. Anderzijds blijkt de financieel-economische situatie van de familie vaak een belemmering voor doorstuderen te zijn. De VS kennen daarom al sinds 1965 programma's die zijn gericht op vergroting van de instroom in het hoger onderwijs en bestrijding van uitval tijdens de studie. Binnen deze zogenaamde 'Trio programs' is aandacht voor samenwerking in het voortraject en worden leerlingen begeleid in het maken van een optimale studie- en beroepskeuze. Allochtone leerlingen en hun ouders maken zo al in een vroeg stadium kennis met de mogelijkheden van het hoger onderwijs en het belang van doorstuderen. Ook in Nederland zijn veel allochtone studenten de eersten binnen de familie die hoger onderwijs gaan volgen (de 'eerste-generatie-studenten').

Naast voorlichting aan aankomende studenten, is ook het betrekken van de ouders bij de studiekeuze een middel dat kan worden ingezet om de kans op doorstuderen te vergroten. Ouders met een migratie-achtergrond zijn gemiddeld lager opgeleid dan autochtone ouders, hebben over het algemeen minder inzicht in de structuur van het Nederlandse hoger onderwijs en de verschillende opleidingen, en kunnen hun kinderen daarom minder vanzelfsprekend steunen bij het kiezen van een vervolgstudie. Naast inhoudelijke informatie is ook praktische voorlichting aan ouders nuttig, bijvoorbeeld over mogelijkheden om een studielening af te sluiten. Om taalproblemen te voorkomen en in te spelen op de vragen die bij allochtone studenten in spe en hun ouders leven, betrekken sommige instellingen hun eigen allochtone studenten bij de voorlichting.

De inspectie heeft onderzoek gedaan naar de aansluiting tussen mbo en hbo in een themaonderzoek naar de beroepskolom (Inspectie van het Onderwijs, 2006); daarnaast is de afstemming tussen mbo en hbo meegenomen in een onderzoek naar de onderwijsvernieuwingen in het mbo (Inspectie van het Onderwijs, 2007c). Geen van beide onderzoeken is gericht op allochtone studenten, maar gezien het relatief grote aantal allochtone studenten in het mbo is een goede aansluiting met het hbo wel van groot belang voor deze groep. Uit de onderzoeken blijkt dat in de voorlichting aan mbo-studenten zonder uitzondering aandacht wordt besteed aan de mogelijkheid om door te stromen naar het hbo: er bestaan diverse mogelijkheden voor snuffelstages en kennismakingsdagen. Over de afstemming tussen mbo en hbo is de inspectie echter kritisch: de inhoudelijke afstemming behoeft verbetering met het oog op de doorlopende leerlijnen. Daarbij is niet alleen aandacht voor de inhoudelijk-programmatische aansluiting, maar vooral ook voor didactische aspecten, zorg en begeleiding van belang.

De aansluiting op het hoger onderwijs is soms lastig voor studenten die buiten Nederland hun vooropleiding hebben gevolgd, zoals studenten uit Suriname, Aruba of de Antillen, maar ook (kinderen van) vluchtelingen. Om de overgang te vergemakkelijken organiseren instellingen soms aparte introductieprogramma's voor deze groep. Vluchtelingstudenten kunnen een beroep doen op de Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF voor financiële ondersteuning, advies en begeleiding. Uit een gesprek dat de inspectie in 2006 voerde met vertegenwoordigers van de stichting blijkt dat er relatief veel uitval is onder deze groep: een aantal vluchtelingen stopt al in het eerste jaar met de studie. Een goede voorbereiding op de studie is van groot belang: uit eigen onderzoek van het UAF blijkt dat studenten die eerst een voorbereidingstraject hebben gevolgd (taalonderwijs en/of een schakeljaar) minder vaak uitvallen dan zij die dat niet hebben gedaan.

Tijdens de studie

De groep allochtone studenten is uiteraard zeer divers, er zijn grote individuele verschillen, ook binnen de subgroep niet-westerse allochtonen. Voor de uitgangspositie van studenten zijn bijvoorbeeld de onderwijskundige voorgeschiedenis, Nederlandse taalvaardigheid en leeftijd bepalende factoren (zie bijvoorbeeld Crul en Wolff, 2002).

Ook het herkomstland en de reden van migratie zijn van invloed op het studiesucces (Levels 2006), evenals het kunnen beschikken over materiële (financiële) hulpbronnen en de combinatie van studie met parttime werk (Jennissen, 2007). Juist bij een diverse studentenpopulatie is het van belang dat het onderwijs maatwerk biedt en kan inspelen op de verschillen in uitgangspositie. Een belangrijk instrument daarvoor is (studie)begeleiding. Zo bevelen Severiens en Wolff (Severiens, 2006) aan om leergemeenschappen te ontwerpen waarin het leren intensief wordt begeleid door docenten: 'in leergemeenschappen draait het onderwijs rondom het leren van de student, is het onderwijs kleinschalig en wordt de sociale en academische integratie gestimuleerd en overbrugd'. Sociale factoren zijn van invloed op de leerprestaties en kunnen voorkomen dat studenten vroegtijdig de opleiding verlaten: goede contacten met medestudenten en docenten, het gevoel je 'thuis te voelen' op een opleiding, erbij te horen en serieus te worden genomen. Jammer genoeg schort het daar soms aan: zowel in het hbo als in het wo voelen allochtone studenten zich over het algemeen minder thuis dan autochtone studenten (Severiens, 2006). Een apart onderzoek onder allochtone studiestakers van de pabo bevestigt dit beeld: een opleidingsklimaat dat door allochtone studenten als negatief wordt ervaren, blijkt een belangrijke reden te zijn om te stoppen met de studie (Severiens, 2007). Het gaat dan om aspecten als: een algemeen gevoel van zich thuis voelen, sociale integratie en de congruentie tussen de cultuur thuis en op de Pabo. Ook hebben allochtone pabo-studenten relatief veel moeite met het vinden van een stageplek. Zij geven aan behoefte te hebben aan een goede begeleiding en lijken meer dan autochtone studenten de dupe te worden van een slechte organisatie van het onderwijs en van onduidelijke eisen. Een betere ondersteuning vanuit de opleiding zou er volgens de onderzoekers toe kunnen leiden dat minder allochtone studenten stoppen met de pabo.

De ervaringen van het UAF sluiten aan bij de gepresenteerde onderzoeksresultaten: ook voor deze groep zijn met name begeleiding, persoonlijk contact, kleinschaligheid, en een gevoeligheid voor culturele diversiteit bij medewerkers en docenten van ho-instellingen van belang. De oorzaken van uitval van vluchtelingstudenten zijn divers, maar naast persoonlijke omstandigheden spelen met name gevoelens van eenzaamheid en zich niet thuis voelen op de instelling een rol. Het UAF organiseert daarom groepsactiviteiten, waarbij studenten hun ervaringen kunnen delen. Ook het type onderwijs speelt een rol: nieuwe vormen van leren, zoals probleemgestuurd onderwijs, zijn vaak minder geschikt voor deze groep. Veel vluchtelingen zijn gewend aan een traditioneel hiërarchisch type onderwijs, bovendien kan reflectie op doelen en eigen vermogens confronterend zijn, gezien hun verleden. Daarnaast vormt de stage soms een probleem voor studenten die verplichtingen hebben naast hun studie, zoals werk of een gezin. Hulp bij het vinden van een geschikte stageplaats en een goede stagebegeleiding zijn voor deze groep daarom van groot belang.

Er zijn veel verschillende maatregelen denkbaar waarmee opleidingen maatwerk kunnen bieden en het studiesucces kunnen bevorderen. Vanuit de gedachte dat allochtone studenten zich thuis zouden moeten voelen in hun opleiding, heeft de inspectie onder meer gevraagd naar begeleidingsvormen en de mate waarin allochtone studenten gericht betrokken worden bij instellings- of opleidingsactiviteiten.

Andere onderwerpen waren: deskundigheidsbevordering van docenten, activiteiten gericht op het bevorderen van contact tussen studenten met verschillende etnische achtergrond, de stage en activiteiten gericht op het verbeteren van de taalvaardigheid. Studenten van wie het Nederlands niet de moedertaal is, kunnen baat hebben bij maatregelen die de taalvaardigheid bevorderen. Te denken valt aan een ingangstoets Nederlands aan het begin van de studie - waarmee deficiënties worden vastgesteld -, cursussen Nederlands en aandacht voor de Nederlandse taal, geïntegreerd in het curriculum (Beijer, 2006).

Een integrale aanpak

In de bovenstaande paragrafen zijn we ingegaan op maatregelen die het studiesucces van allochtone studenten kunnen bevorderen. Die maatregelen staan niet op zichzelf: het is wenselijk dat maatregelen zijn ingebed in het beleid van de hogeschool of universiteit, bijvoorbeeld in een diversiteitsbeleid. Om inzicht te krijgen in de mate waarin instellingen actief beleid voeren voor allochtone studenten, zijn in het inspectieonderzoek aspecten van beleid onder de loep genomen. Hanteert de instelling bijvoorbeeld streefcijfers voor de instroom en het rendement van allochtone studenten? Is er bij de evaluatie van het onderwijs aandacht voor verschillen in de studentenpopulatie en voor de mate waarin het onderwijs aansluit op multiculturele aspecten van de samenleving?

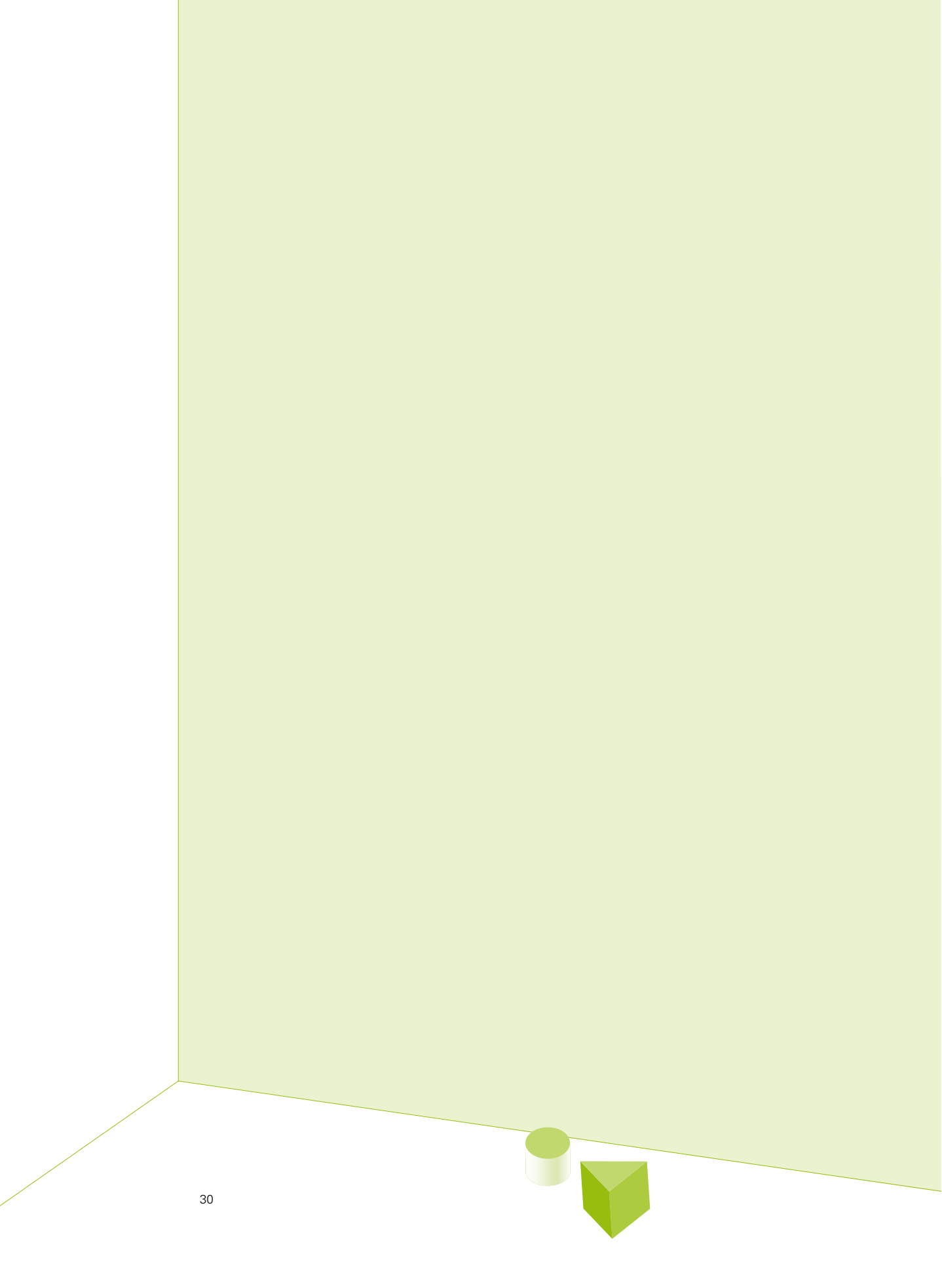
In dit verband is ook de samenstelling van het personeelsbestand van belang. Evenredige vertegenwoordiging van etnische groepen in het personeelsbestand is van invloed op de kwaliteit van onderwijs: allochtone docenten en managers beschikken over andere culturele kennis en ervaring en verrijken daarmee het onderwijs. Zo kan de instelling studenten duidelijk maken dat het diversiteitsbeleid serieus wordt genomen en wordt de binding van allochtone studenten bevorderd. De inspectie beschikt niet over betrouwbare cijfers over de personeelssamenstelling van opleidingen of instellingen. Uit de literatuur blijkt echter dat medewerkers van hbo-instellingen hoofdzakelijk autochtoon zijn: diversiteitsmedewerkers op hogescholen in de Randstad schatten dat gemiddeld 6 tot 8 procent van de docenten afkomstig is uit etnische minderheidsgroepen (Van Putten, 2006). In het inspectieonderzoek zijn daarom vragen opgenomen over het personeelsbeleid van de instelling op dit punt.

Overheidsbeleid

Zoals gezegd vindt ook de overheid aandacht voor allochtone studenten binnen het hoger onderwijs van belang. Het ministerie van OCW heeft in 2006 besloten om 4,5 miljoen euro beschikbaar te stellen voor het stimuleren van in-, door- en uitstroom van allochtone studenten in het hoger onderwijs. Het expertisecentrum ECHO speelt hierbij een adviserende en coördinerende rol. Eenenwintig instellingen⁵ (acht universiteiten en dertien hogescholen) hebben in dit kader projecten gestart. De looptijd van de projecten is drie jaar. Aan de projecten is een aantal voorwaarden gesteld.

⁵ Technische Universiteit Delft, Universiteit Twente, Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Utrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam, Universiteit Maastricht, Universiteit Leiden; Hogeschool Zuyd, Haagse Hogeschool, INHOLLAND, Windesheim, Fontys, Hogeschool Utrecht, Hogeschool Rotterdam, Avans, Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Zeeland, Saxion, Hanzehogeschool en Hogeschool Arnhem Nijmegen.

Zo dient de continuïteit te worden gewaarborgd: de projecten moeten worden ingebed in het reguliere beleid en programma van de opleiding. Ook is het de bedoeling dat de projecten (kunnen) worden overgedragen naar andere opleidingen, binnen of buiten de instelling. Het gaat dus om duurzame implementatie en verankering binnen het algemene instellingsbeleid. Centraal in de projecten staat het begrip talentontwikkeling. Er vinden uiteenlopende activiteiten plaats op het gebied van voorbereiding op de studie, begeleiding (mentoring, tutoring, maatwerk in studieloopbaanbegeleiding), training van docenten, professionalisering van studentennetwerken en voorbereiding op de arbeidsmarkt. In de Rijksbegroting 2008 wordt opnieuw geld uitgetrokken voor het verhogen van het studierendement van niet-westers allochtone studenten in het hoger onderwijs. Vanaf 2008 is hierin begrepen € 5 miljoen per jaar voor allochtonenbeleid voor ho-instellingen in de Randstad uit de enveloppe van het Coalitieakkoord.

3 Onderzoekresultaten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek en geeft antwoord op de onderzoeksvragen in de inleiding. Als houvast bij het lezen zijn deze hieronder nog een keer weergegeven. Elke vraag wordt in een aparte paragraaf behandeld, waarbij steeds een onderscheid is gemaakt tussen het wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs. Ook gaan we in op overeenkomsten en verschillen tussen beide sectoren.

1. Welk beleid voeren opleidingen en instellingen ter bevordering van in- en doorstroom van allochtone studenten?
2. Welke activiteiten en voorzieningen worden ontplooid ter bevordering van in- en doorstroom van alle studenten, allochtoon of autochtoon?
3. Welke activiteiten en voorzieningen worden ontplooid ter bevordering van in- en doorstroom van allochtone studenten?
4. Welke knelpunten zien de opleidingen voor het studiesucces van allochtone studenten en welke maatregelen achten zij met name succesvol ter bestrijding van dergelijke knelpunten?
5. Kan er verband worden aangetoond tussen enerzijds het beleid en het aantal voorzieningen van opleidingen en anderzijds samenstelling en studiesucces van de studentenpopulatie?

3.2 Beleid voor allochtone studenten

Inleiding

Maatregelen en activiteiten zijn in de regel gekoppeld aan het beleid dat de instelling of de opleiding voert. Een eerste vraag in dit onderzoek heeft daarom betrekking op het beleid van opleidingen om de deelname en het studiesucces van allochtone studenten aan het hoger onderwijs te bevorderen. In het onderzoek kwamen vragen aan bod zoals:

- Is er formeel beleid om de instroom en het studiesucces van allochtone studenten te vergroten?
- Hanteren opleidingen streefcijfers?
- Is er bij de evaluatie van het onderwijs aandacht voor multiculturele aspecten?
- Streven de opleidingen naar een multicultureel samengesteld personeelsbestand?

Wetenschappelijk onderwijs

In het wetenschappelijk onderwijs heeft slechts 7 procent van de opleidingen afgesproken om de instroom en/of het studiesucces van allochtone studenten te stimuleren en dit vastgelegd in formeel beleid. Voor het personeelsbeleid lijkt het beeld iets gunstiger: 13 procent van de opleidingen zegt te streven naar een multicultureel personeelsbestand voor onderwijsgevend en/of leidinggevend personeel.

Twee van de drie opleidingen die een dergelijk beleid voeren, geven aan dat het personeelsbeleid dat wordt gevoerd op een hoger niveau binnen de instelling, niet van invloed is op het personeelsbeleid van de opleiding. Zowel ten behoeve van beleid voor de studenten als van het personeelsbeleid worden nauwelijks streefcijfers gehanteerd: slechts 3 procent zegt dit wel te doen.

Ook activiteiten met betrekking tot registratie en evaluatie komen in het wo weinig voor. Om inzicht te krijgen in de samenstelling van de studentenpopulatie kunnen instellingen de studenten bij inschrijving vragen om hun geboorteland en dat van hun ouders op te geven, op vrijwillige basis. Inzicht in de populatie is een belangrijke voorwaarde voor het maken van beleid en het meten van de effecten daarvan. Een vijfde deel van de opleidingen geeft aan dat een dergelijke vrijwillige registratie plaatsvindt; daarnaast zegt een deel van de opleidingen hier geen zicht op te hebben, omdat de inschrijving van studenten op instellingsniveau plaatsvindt. Evaluatie is eveneens een belangrijk instrument om de effectiviteit van beleid te meten. Multiculturele aspecten en etniciteit krijgen echter geen aandacht binnen de evaluatie: minder dan 2 procent van de opleidingen stelt bij de evaluatie van het onderwijs door studenten, vragen over de mate waarin de onderwijsinhoud aansluit op multiculturele aspecten van de samenleving. Hetzelfde geldt voor een differentiatie naar de etnische achtergrond van de studenten bij de evaluatie van het onderwijs door de opleiding zelf, bijvoorbeeld wat betreft studenttevredenheid, leereffect et cetera.

Gevraagd naar eventuele struikelblokken bij de implementatie van het beleid, zegt een aantal wo-opleidingen apart beleid niet nodig te vinden omdat er weinig allochtone studenten zijn binnen de betreffende opleiding. Andere opleidingen zijn bang voor stigmatisering en vinden dat alle studenten die gekwalificeerd zijn voor het hoger onderwijs gelijke rechten hebben op toegang tot de opleiding. Eventuele achterstanden, bijvoorbeeld op het gebied van de Nederlandse taal, dienen volgens deze opleidingen in eerdere schoolfasen te worden opgelost. Daarnaast zijn er praktische redenen om geen apart beleid te voeren: het onderwerp is op de achtergrond geraakt door een reorganisatie die heeft plaatsgevonden, of men ziet door tijdgebrek geen kans om allochtone studenten extra ondersteuning te bieden.

Hoger beroepsonderwijs

Net als in het wetenschappelijk onderwijs is ook in het hbo nog weinig sprake van een doelgericht allochtonenbeleid. Slechts een op de zes hbo-opleidingen heeft afspraken over vergroting van de instroom van allochtone studenten en/of het bevorderen van studiesucces vastgelegd in formeel beleid. Van de opleidingen die beschikken over formeel beleid, geeft de helft aan dat dit wordt beïnvloed door beleid dat is vastgesteld door het College van Bestuur. Aan de diversiteit van het personeelsbestand wordt in het hbo meer aandacht besteed: ruim een kwart van de hbo-opleidingen streeft er naar om meer allochtone docenten en leidinggevers in dienst te nemen. Het multiculturele personeelsbeleid van hbo-opleidingen wordt, voor zover aanwezig, vooral beïnvloed door het beleid van het College van Bestuur. Streefcijfers worden weinig gehanteerd: zo heeft slechts een op de tien opleidingen streefcijfers vastgesteld voor de instroom van studenten en/of de werving van personeel.

Opmerkelijk daarbij is dat ruim de helft van de hbo-opleidingen wel bij de start van de studie aan studenten vraagt om hun geboorteland en dat van hun ouders op te geven. Evenals in het wo is er in het hbo weinig aandacht voor multiculturele aspecten en etniciteit bij de evaluatie van het onderwijs. Evaluatie van de mate waarin de onderwijsinhoud aansluit op de diversiteit van de samenleving gebeurt bij 7 procent van de opleidingen; minder dan 10 procent van de opleidingen differentieert de evaluatie-uitkomsten naar etnische achtergrond van de student.

Ook veel hbo-opleidingen noemen het geringe aantal allochtone studenten de voornaamste reden om geen apart beleid voor deze groep te voeren. Opleidingen die wel veel allochtone studenten kennen, vinden het soms lastig om een algemeen beleid voor de groep te formuleren, gezien de verscheidenheid binnen de groep. Daarnaast wordt gebrek aan draagvlak bij de docenten als reden genoemd: er is tijdgebrek, docenten hebben weinig begrip voor sociale en culturele verschillen, het is 'het zoveelste aandachtsgebied'. Apart beleid heeft geen prioriteit, zeggen sommige opleidingen: er is gebrek aan structurele inbedding en continuïteit. Ook gebrek aan financiën kan een rol spelen. Sommige opleidingen geven aan dat de maatregelen niet aanslaan bij de studenten waarvoor ze bedoeld zijn: 'juist de studenten met een ontoereikende taalbeheersing komen niet opdagen bij de extra taalbegeleiding'.

Conclusies

Zowel in het wo als het hbo is het overheersende beeld dat er weinig gericht (diversiteits)beleid bestaat waarmee de instroom en het studiesucces van allochtone studenten wordt bevorderd: dit geldt voor een ruime meerderheid van de opleidingen. Er worden vrijwel geen streefcijfers geformuleerd voor instroom en rendement en bij de evaluatie van het onderwijs spelen etniciteit van de studenten of multiculturele aspecten van het onderwijs niet of nauwelijks een rol. Het beeld is overigens voor het hbo iets gunstiger dan voor het wo: 17 procent van de responderende hbo-opleidingen heeft beleid geformuleerd voor het bevorderen van de instroom en het studiesucces van allochtone studenten, in het wo geldt dat slechts voor 7 procent. Ook binnen het personeelsbeleid van de opleidingen is weinig aandacht voor etniciteit: ruim een kwart van de hbo-opleidingen en 13 procent van de wo-opleidingen streeft naar de vorming van een multicultureel personeelsbestand voor onderwijsgevend of leidinggevend personeel.

Apart beleid voor allochtone studenten heeft weinig prioriteit en komt door nieuwe ontwikkelingen gemakkelijk in de verdrukking, zo blijkt uit de toelichting die de opleidingen geven. De opleidingen geven allerhande redenen voor het gebrek aan beleid, zowel van organisatorische als van ideële aard. Voor veel opleidingen is het geringe aantal allochtone studenten de belangrijkste reden om geen apart beleid voor allochtone studenten te implementeren. Andere opleidingen zijn bang voor stigmatisering of vinden aparte maatregelen geen taak van het hoger onderwijs, omdat eventuele achterstanden in eerdere schoolfasen moeten worden opgelost. Financiële of praktische bezwaren zijn bijvoorbeeld: tijdgebrek bij de docenten, bezuinigingen, of een reorganisatie die alle aandacht opeist.

3.3 Activiteiten en voorzieningen voor alle studenten

Inleiding

Het studiesucces van allochtone studenten wordt niet alleen beïnvloed door het beleid voor deze doelgroep, maar ook door maatregelen die zijn bedoeld voor alle studenten binnen de opleiding, autochtoon en allochtoon. De inspectie heeft daarom ook gevraagd naar algemene activiteiten en voorzieningen die de opleiding treft om een succesvolle studie te bevorderen. Daarbij valt te denken aan: voorlichting aan aankomende studenten, begeleiding en monitoring van de studievoortgang, cursussen studievaardigheden, hulp bij het vinden van een stageplaats en activiteiten gericht op het verbeteren van de Nederlandse taalvaardigheid. De hoeveelheid uren die een student op de instelling doorbrengt met docenten en medestudenten, is één van de factoren die van invloed is op de mate waarin een student zich betrokken voelt bij de opleiding en op het studiesucces. Ook de groepsgrootte is van invloed op de betrokkenheid van studenten bij de opleiding. Aan de opleidingen is daarom gevraagd een schatting te maken van het gemiddeld aantal uren per week dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen. Daarbij wordt onder een kleine groep verstaan: een groep van minder dan twintig studenten.

Wetenschappelijk onderwijs

Uit de antwoorden blijkt dat vrijwel alle wetenschappelijke opleidingen aan studievoorlichting en -advisering doen. De universiteiten beperken zich in de voorlichting aan aankomende studenten meestal tot de bovenbouw van het voortgezet onderwijs: 80 procent van de opleidingen doet dit sinds een aantal jaren. Slechts 15 procent van de opleidingen geeft (ook) voorlichting in de onderbouw. Volgt een student eenmaal een opleiding, dan wordt hij geïnformeerd over mogelijkheden om hulp te krijgen bij studie- of motivatieproblemen (bijna 90 procent van de opleidingen). Ook individuele (studieloopbaan-)begeleiding komt op grote schaal voor: bij 80 procent van de opleidingen. Daarnaast bieden twee op de drie opleidingen cursussen studievaardigheden aan en hulp bij het vinden van een stageplaats. Wanneer studieresultaten achterblijven wordt door negen op de tien opleidingen actie ondernomen, bijvoorbeeld door de student uit te nodigen voor een gesprek. Een bindend studieadvies aan het eind van het eerste studiejaar wordt door ruim een kwart van de opleidingen gehanteerd. Voor de ervaringen van studenten die daadwerkelijk stoppen met de studie is weinig aandacht: slechts een vijfde deel van de universitaire opleidingen kent een standaardprocedure voor exitgesprekken met studenten die vóór hun afstuderen de opleiding verlaten.

Studenten van wie het Nederlands niet de moedertaal is, kunnen baat hebben bij maatregelen die de taalvaardigheid bevorderen. Te denken valt aan een ingangstoets Nederlands aan het begin van de studie - waarmee deficiënties worden vastgesteld - cursussen Nederlands en aandacht voor de Nederlandse taal, geïntegreerd in het curriculum. Aangezien dergelijke maatregelen meestal worden aangeboden aan alle studenten die daar gebruik van willen maken, worden ze in deze paragraaf besproken. De maatregelen en activiteiten die betrekking hebben op het verbeteren van de Nederlandse taalvaardigheid komen betrekkelijk weinig voor in het wo. Vrijwel geen enkele opleiding (5 procent) kent een ingangstoets Nederlands aan het begin van de studie.

Ongeveer een derde deel van de opleidingen verzorgt cursussen Nederlandse taalvaardigheid of begeleidt studenten op dit punt; daarnaast geeft een aantal opleidingen aan dat taalcursussen of taalbegeleiding op instellingsniveau worden aangeboden. Eveneens ongeveer eenderde deel schenkt aandacht aan taalvaardigheid en taalbeheersing in het curriculum - binnen in het merendeel van de modules - bijvoorbeeld bij het beoordelen van schriftelijk werk of presentaties.

Het gemiddelde aantal uren per week dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen - groepen van minder dan twintig studenten - ligt in het wo rond de twaalf, zo blijkt uit deze inventarisatie. Dat aantal ligt iets lager dan het gemiddelde van zestien uur gerealiseerde contacttijd in het eerste studiejaar, dat door studenten werd genoemd in een ander inspectieonderzoek: het onderzoek naar onderwijstijd in het hoger onderwijs (Inspectie van het Onderwijs 2007b).

Hoger beroepsonderwijs

Hbo-opleidingen kennen gemiddeld meer activiteiten om succesvol studeren te bevorderen dan universitaire opleidingen. De maatregelen die in het wo worden getroffen komen ook voor in het hbo: voorlichting in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (80 procent), voorlichting over hulp bij studie- of motivatieproblemen (90 procent), individuele begeleiding (ruim 90 procent) en actie richting de student bij achterblijvende studieresultaten (ruim 90 procent). In het hbo worden meer dan in het wo cursussen of begeleiding studievaardigheden en hulp bij het vinden van een stageplaats georganiseerd, in beide gevallen bij ruim 80 procent van de opleidingen. Daarnaast valt op dat vrijwel alle hbo-opleidingen (90 procent) een bindend studieadvies kennen. Ook exitgesprekken met studiestakers worden veel gevoerd in het hbo: driekwart van de opleidingen doet dit al een aantal jaren.

Studenten die een hbo-opleiding gaan volgen, stromen meestal in vanuit het voortgezet onderwijs of het mbo. De voorlichting aan aankomende studenten sluit daar op aan: 80 procent van de opleidingen geeft voorlichting in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, ruim twee derde geeft voorlichting in de bovenbouw van het mbo. Ook in de onderbouw worden leerlingen geïnformeerd: 30 procent van de hbo-opleidingen geeft voorlichting in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ruim de helft van de opleidingen kent een aansluit- of doorstroomprogramma mbo-hbo, daarnaast verwacht nog eens 9 procent binnenkort met een dergelijk programma te starten. Maatregelen om de Nederlandse taalvaardigheid te bevorderen komen betrekkelijk veel voor in het hbo. Een ruime meerderheid (60 procent) van de opleidingen verzorgt cursussen Nederlandse taalvaardigheid; bijna de helft heeft aandacht voor taalvaardigheid en taalbeheersing binnen het curriculum. Een minderheid van de opleidingen (ruim een vijfde deel) kent een ingangstoets Nederlands aan het begin van de studie. Het gemiddelde aantal uren per week dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen blijkt in het hbo met gemiddeld achttien significant hoger te liggen dan in het wo. Dit aantal uren wordt ook genoemd door hbo-studenten in het onderzoek van de inspectie naar onderwijstijd (Inspectie van het Onderwijs 2007b).

Zowel uit het onderzoek naar onderwijstijd als uit de inventarisatie blijkt dat er grote verschillen bestaan per opleiding: het aantal uren per week dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen loopt uiteen van drie tot veertig uur.

Conclusies

Hbo-opleidingen kennen gemiddeld significant meer activiteiten om succesvol studeren te bevorderen dan universitaire opleidingen. Het gaat daarbij om maatregelen en voorzieningen voor alle studenten, zowel allochtone als autochtone. Het merendeel van de opleidingen voor hoger onderwijs geeft studievoorlichting aan aankomende studenten. De nadruk ligt op voorlichting in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (80 procent), in het hbo ook de bovenbouw van het mbo (70 procent). Voorlichting in de onderbouw van het voortgezet onderwijs wordt door bijna eenderde deel van de hbo-opleidingen en 15 procent van de wo-opleidingen gegeven, daarnaast geeft 17 procent van de hbo-opleidingen voorlichting in de onderbouw van het mbo.

Tijdens de studie worden studenten begeleid: 80 (wo) tot 90 (hbo) procent van de opleidingen verzorgt individuele (studieloopbaan-)begeleiding. Wanneer studieresultaten achterblijven wordt zowel in het hbo als in het wo door negen op de tien opleidingen actie ondernomen. Opvallend zijn de verschillen tussen hbo en wo waar het gaat om een bindend studieadvies: in het hbo wordt dit door negen op de tien opleidingen gehanteerd, in het wo slechts door ruim een kwart van de opleidingen. Ook exitgesprekken met studenten die de studie gestaakt hebben komen veel minder voor in het wo dan in het hbo: deze worden in het wo door een vijfde deel, in het hbo door driekwart van de opleidingen gevoerd. Het gemiddelde aantal uren per week dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen, blijkt in het hbo met achttien significant hoger te liggen dan in het wo, waar het gemiddelde rond de twaalf uur ligt. Uit een onderzoek van de inspectie naar onderwijstijd (Inspectie van het Onderwijs 2007b) komt een dergelijk verschil tussen hbo en wo niet zo sterk naar voren: in het eerste studiejaar ligt de gerealiseerde contacttijd volgens studenten gemiddeld op achttien uur voor het hbo en zestien uur voor het wo. Het verschil tussen beide onderzoeken is verklaarbaar uit de onderzoeksopzet: het begrip 'contacttijd' is ten behoeve van deze inventarisatie aangescherpt door te vragen naar het aantal uren waarin studenten les krijgen of werken in *kleine groepen*; in het onderzoek naar onderwijstijd was het niet wenselijk om rekening te houden met de groepsgrootte. Zowel uit het onderzoek naar onderwijstijd als uit de inventarisatie blijkt dat er grote verschillen bestaan per opleiding: het aantal uren per week dat een eerstejaars student aan de opleiding les krijgt of werkt in kleine groepen, kan uiteenlopen van drie tot veertig uur.

Maatregelen om de Nederlandse taalvaardigheid te bevorderen komen betrekkelijk veel voor in het hbo, maar veel minder in het wo. Dergelijke voorzieningen en activiteiten zijn interessant in het kader van dit onderzoek omdat zij van belang zijn voor studenten met een niet-Nederlandse achtergrond. In het hbo verzorgt een ruime meerderheid (60 procent) van de opleidingen cursussen Nederlandse taalvaardigheid of taalbegeleiding, in het wo gebeurt dat bij eenderde deel van de opleidingen. Daarnaast geeft een aantal opleidingen aan dat taalcursussen of taalbegeleiding op instellingsniveau worden aangeboden. Ook is er binnen het hbo meer aandacht voor taalvaardigheid en taalbeheersing binnen het curriculum: bijna de helft van de hbo-opleidingen en ongeveer eenderde deel van wo-opleidingen let daar op. Een ingangstoets Nederlands aan het begin van de studie kent het wo vrijwel niet; in het hbo beschikt een op de vijf opleidingen over zo'n toets.

3.4 Activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten

Inleiding

In hoofdstuk twee zijn activiteiten en voorzieningen genoemd die volgens diverse onderzoekers en deskundigen het studiesucces van allochtone studenten kunnen bevorderen. In deze paragraaf worden de resultaten van de inventarisatie naar dergelijke maatregelen gepresenteerd. Welke activiteiten en voorzieningen, specifiek gericht op allochtone studenten, bestaan er binnen de opleiding, eventueel in samenhang met instellingsactiviteiten? In de inventarisatie werden de volgende maatregelen genoemd:

- Maatregelen gericht op de aansluiting op het hoger onderwijs en de start van de studie: een schakeljaar of 'preparation course' voor aspirant studenten met buitenlandse (niet-westerse) vooropleiding en een opvang- en introductieprogramma voor studenten die hun vooropleiding hebben gevolgd buiten Nederland.
- Voorlichting: het betrekken van zittende allochtone studenten bij voorlichtingsactiviteiten, voorlichting aan ouders van allochtone studenten.
- Begeleiding en opvang tijdens de studie: individuele begeleiding door ouderejaars studenten uit dezelfde etnische groep en een vertrouwenspersoon bij wie studenten terecht kunnen met klachten over discriminatie.
- Maatregelen gericht op de binding van allochtone studenten aan de opleiding, zoals gerichte werving van allochtone studenten voor bestuurstaken, instellings- of opleidingsactiviteiten en de ondersteuning van multiculturele studentenverenigingen.
- Aandacht voor multiculturele aspecten van de samenleving binnen het onderwijs.
- Deskundigheidsbevordering van docenten op het gebied van interculturele kennis en (communicatie-)vaardigheden.
- Maatregelen gericht op het bevorderen van samenwerking en sociaal contact tussen studenten met verschillende etnische of culturele achtergrond en op het voorkómen van culturele of raciale spanningen.

Wetenschappelijk onderwijs

De maatregelen die de inspectie aan de opleidingen heeft voorgelegd, worden slechts op bescheiden schaal toegepast binnen het wo. Voor alle genoemde activiteiten en voorzieningen geldt dat deze slechts bij een minderheid van de wo-opleidingen (minder dan de helft) bestaan. Verreweg de meeste activiteiten worden slechts door een kwart of minder van de opleidingen ontplooid. Daarop zijn twee positieve uitzonderingen.

Ruim 40 procent van de opleidingen geeft aan dat er binnen de opleiding een vertrouwenspersoon bestaat die zich - onder meer - bezig houdt met signalen en klachten op het gebied van discriminatie; daarnaast zegt een aantal opleidingen dat een vertrouwenspersoon op instellingsniveau bestaat. Eenderde deel van de opleidingen kent een opvang- en introductieprogramma voor studenten die hun vooropleiding hebben gevolgd buiten Nederland.

Ongeveer eenvijfde deel van de opleidingen zegt zittende allochtone studenten te betrekken bij voorlichtingsactiviteiten voor aankomende studenten.

Het aantal opleidingen dat aparte voorlichting organiseert voor de ouders van de allochtone studenten in spe, is verwaarloosbaar. Binnen het onderwijsproces is de samenwerking tussen studenten met verschillende etnische of culturele achtergrond een aandachtspunt voor een vijfde deel van de opleidingen.

Een aantal zaken krijgt niet tot nauwelijks aandacht binnen de universitaire opleidingen: dat geldt bijvoorbeeld voor het inzetten van ouderjaars studenten voor individuele begeleiding aan beginnende studenten uit dezelfde etnische groep. Ook activiteiten die erop zijn gericht om allochtone studenten actief te betrekken bij de instelling of de opleiding, komen in het wo vrijwel niet voor: studenten worden bijvoorbeeld niet apart geworven voor bestuurstaken of opleidingsactiviteiten, zoals deelname aan een onderwijscommissie of klankbordgroep of deelname aan onderzoeksprojecten. Ook actieve werving van studenten voor instellingsactiviteiten, zoals de organisatie van introductiedagen of het geven van voorlichting, komt nauwelijks voor. Op dit punt is sprake van een discrepantie binnen de resultaten van het onderzoek: allochtone studenten worden volgens de opleidingen immers wel regelmatig ingezet bij voorlichtingsactiviteiten.

De wo-opleidingen ontplooiën nauwelijks activiteiten om het sociaal contact tussen studenten met verschillende etnische of culturele achtergronden te bevorderen, bijvoorbeeld door de organisatie van debatten, gezamenlijke vieringen et cetera. Wel wordt de samenwerking tussen studenten met een verschillende achtergrond binnen het onderwijsproces bevorderd door een vijfde deel van de opleidingen, bijvoorbeeld door de samenstelling van heterogene werkgroepen. 12 procent antwoordt dat multiculturele studentenverenigingen worden ondersteund door de universiteit, een percentage dat iets boven dat van het hbo ligt. Deskundigheidsbevordering van docenten wat betreft interculturele kennis en (communicatie-) vaardigheden komt voor bij 13 procent van de opleidingen.

Al met al beschikken relatief weinig universitaire opleidingen over specifieke activiteiten en/of voorzieningen voor allochtone studenten. Opleidingen noemen hiervoor de volgende redenen:

- Het geringe aantal allochtone studenten aan de opleiding maakt het creëren van aparte voorzieningen overbodig.
- De individuele studiebegeleiding helpt alle studenten goed vooruit bij problemen en is daarmee ook geschikt voor allochtone studenten.
- De kleinschaligheid van de opleiding maakt het ondoenlijk om apart beleid voor allochtone studenten op te zetten.
- Het is beter voor de integratie van allochtone studenten om juist géén onderscheid te maken.

Hoger beroepsonderwijs

Hbo-opleidingen kennen significant meer activiteiten en voorzieningen, gericht op allochtone studenten, dan wo-opleidingen. Toch geldt ook hier dat vrijwel alle maatregelen - op één na - door minder dan de helft van de opleidingen wordt getroffen. Evenals in het wo is de meest voorkomende voorziening: een vertrouwenspersoon waar studenten terecht kunnen die te maken hebben met discriminatie. Twee derde van de opleidingen geeft aan dat er zo'n vertrouwenspersoon bestaat binnen de opleiding, daarnaast zegt een aantal opleidingen dat een vertrouwenspersoon op instellingsniveau bestaat.

Meer dan in het wo is er in de voorlichting aan aankomende studenten aandacht voor etniciteit en culturele verschillen. Zo betreft ruim een derde deel van de opleidingen zittende allochtone studenten bij voorlichtingsactiviteiten en wordt door 10 procent van de opleidingen voorlichting gegeven aan allochtone ouders. Om de overgang naar het hbo te vergemakkelijken organiseert 30 procent van de opleidingen een introductieprogramma voor studenten met een buitenlandse vooropleiding. Soms is er een speciaal programma voor Antilliaanse studenten (bij 17 procent van de opleidingen). Een op de vijf opleidingen geeft aan dat aspirant studenten met een buitenlandse vooropleiding gebruik kunnen maken van een schakeljaar of 'preparation course' binnen de opleiding. Deze laatste voorziening kent verschillende verschijningsvormen en is in veel gevallen ook toegankelijk voor buitenlandse studenten die tijdelijk naar Nederland zijn gekomen om te studeren.

Maatregelen die relatief veel voorkomen zijn verder: het bevorderen van samenwerking en sociaal contact tussen studenten met verschillende etnische achtergrond (respectievelijk bij 35 en ruim 20 procent), en deskundigheidsbevordering van docenten (ruim een kwart van de opleidingen). Studenten worden gericht geworven voor instellingsactiviteiten, zo zegt een vijfde deel van de opleidingen, maar nauwelijks voor opleidings- of bestuursactiviteiten (respectievelijk 5 en 2 procent). Ook het inzetten van ouderejaars studenten voor de individuele begeleiding van studenten uit dezelfde etnische groep komt weinig voor: bij minder dan 10 procent van de opleidingen.

Voor het ontbreken van activiteiten of voorzieningen, speciaal gericht op allochtone studenten, voeren opleidingsmanagers uit het hbo verschillende redenen aan. De voornaamste daarvan zijn:

- De intensieve, individuele studiebegeleiding aan de opleiding voldoet voor alle studenten, inclusief de eventueel aanwezige allochtone studenten.
- De opleiding telt een klein aantal allochtone studenten en heeft daarvoor geen aparte voorzieningen in het leven willen roepen.
- Specifieke activiteiten en voorzieningen zijn onnodig, omdat de allochtone studenten géén problemen hebben.
- Opleidingen willen geen onderscheid naar etniciteit maken.

Conclusies

Aan de opleidingen is gevraagd welke activiteiten en voorzieningen, specifiek gericht op allochtone studenten, bestaan binnen de opleiding of instelling. De maatregelen die de inspectie aan de opleidingen heeft voorgelegd, worden slechts op bescheiden schaal toegepast binnen het hoger onderwijs.

Met name in het wo beschikken slechts weinig opleidingen over activiteiten en voorzieningen speciaal gericht op allochtone studenten: verreweg de meeste activiteiten en voorzieningen worden slechts door een kwart of minder van de wo-opleidingen aangeboden. De meest voorkomende voorziening is een vertrouwenspersoon waar studenten terecht kunnen die te maken hebben met discriminatie: 40 procent van de wo-opleidingen en twee derde van de hbo-opleidingen geeft aan dat er zo'n vertrouwenspersoon bestaat binnen de instelling. Daarnaast zegt een aantal opleidingen dat een vertrouwenspersoon op instellingsniveau is aangesteld.

Relatief veel voorkomende maatregelen zijn verder: een opvang- en introductieprogramma voor studenten die hun vooropleiding hebben gevolgd buiten Nederland (zowel in hbo als wo ongeveer een op de drie opleidingen) en de inzet van allochtone studenten bij voorlichtingsactiviteiten (wo een op de vijf, hbo een op de drie). Daarnaast is er soms aandacht voor deskundigheidsbevordering van docenten wat betreft interculturele kennis en (communicatie-)vaardigheden: dit komt voor bij een kwart van de hbo-opleidingen en bij 13 procent van de wo-opleidingen. Ruim een vijfde deel van de hbo-opleidingen geeft aan dat de instelling een schakeljaar of 'preparation course' kent voor aspirant studenten met een buitenlandse (niet-westerse) vooropleiding; in het wo wordt deze voorziening door één op de tien opleidingen genoemd. Deze voorziening kent verschillende verschijningsvormen en is in veel gevallen ook toegankelijk voor buitenlandse studenten die tijdelijk naar Nederland zijn gekomen om te studeren.

Zoals uit het bovenstaande al blijkt, kennen hbo-opleidingen significant meer activiteiten en voorzieningen gericht op allochtone studenten, dan wo-opleidingen. Zo wordt in het hbo door een aantal opleidingen aandacht geschonken aan zaken die niet of nauwelijks tot de universitaire opleidingen zijn doorgedrongen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het inzetten van ouderejaars studenten voor individuele begeleiding aan beginnende studenten uit dezelfde etnische groep: 9 procent van de hbo-opleidingen geeft aan dit te doen, in het wo kent geen enkele opleiding deze voorziening. Het aantal wo-opleidingen dat aparte voorlichting organiseert voor ouders van allochtone studenten is eveneens verwaarloosbaar; in het hbo geeft een van de tien opleidingen voorlichting aan allochtone ouders. Ook activiteiten die erop zijn gericht om allochtone studenten actief te betrekken bij de instelling, komen in het wo veel minder voor. In het hbo zegt een vijfde deel van de opleidingen dat allochtone studenten gericht worden geworven voor instellingsactiviteiten, in het wo is dat 8 procent. Er is nauwelijks sprake van gerichte werving voor opleidings- of bestuursactiviteiten, noch in het hbo, noch in het wo.

Voor het ontbreken van activiteiten of voorzieningen, speciaal gericht op allochtone studenten, worden door de opleidingsmanagers verschillende redenen genoemd. De voornaamste daarvan zijn:

- De individuele studiebegeleiding voldoet voor alle studenten, dus ook voor allochtone studenten.
- Het geringe aantal allochtone studenten aan de opleiding maakt het creëren van aparte voorzieningen overbodig.
- Opleidingen willen geen onderscheid naar etniciteit maken en vinden het beter voor de integratie van allochtone studenten om géén aparte voorzieningen in het leven te roepen.

3.5 Successen en knelpunten

Inleiding

In de vorige paragrafen is ingegaan op de activiteiten en voorzieningen die op een opleiding aanwezig zijn. De inspectie heeft daarnaast twee andere onderwerpen aan de opleidingen voorgelegd. In de eerste plaats is aan de opleidingsmanagers gevraagd welke knelpunten zij zien voor het studiesucces van allochtone studenten.

Worden de studieresultaten van allochtone studenten beïnvloed door hun achtergrond, en zo ja welke problemen doen zich voor? Hebben allochtone studenten bijvoorbeeld meer moeite met het vinden van een stageplaats dan hun autochtone medestudenten? Ten tweede is aan de opleidingen gevraagd welke maatregelen ze als succesvol beschouwen voor de bestrijding van dergelijke knelpunten.

Wetenschappelijk onderwijs

Volgens ongeveer een vijfde deel van de universitaire opleidingen worden de studieresultaten van allochtone studenten soms negatief beïnvloed door hun achtergrond. Problemen die genoemd worden zijn taal- en communicatieproblemen, waarbij het vooral gaat om de beheersing van het Nederlands, en gebrek aan kennis van de Nederlandse samenleving. Bijna tweederde deel van de wo-opleidingen is van mening dat de etnische achtergrond niet of nauwelijks een rol speelt bij het studieresultaat. Vrijwel geen enkele opleidingsmanager signaleert dat allochtone studenten meer moeite zouden hebben met het vinden van een stageplaats dan autochtone studenten. Daarbij moet worden aangetekend dat het volgen van een stage in het wo vaak niet verplicht is: veertig procent van de wo-opleidingen vindt deze vraag niet van toepassing. De stageproblemen van allochtone studenten vormen dan ook vrijwel nergens een aandachtspunt voor het management van de opleiding en zijn ook geen punt in het overleg met stageaanbieders, voor zover dat plaatsvindt.

Zoals al eerder is aangetoond, komen activiteiten en voorzieningen die specifiek zijn gericht op allochtone studenten weinig voor (zie paragraaf 3.4). Gevraagd naar maatregelen die opleidingen zelf succesvol vinden, worden dan ook vooral activiteiten en voorzieningen genoemd die bedoeld zijn voor *alle* studenten. In de eerste plaats worden daarbij allerlei vormen van begeleiding genoemd: intensieve individuele studiebegeleiding, begeleiding bij persoonlijke problemen, hechte mentoraatsgroepen en een tutoraat waarbij soms docenten van de middelbare school en soms ouderejaarsstudenten worden ingezet. Andere succesfactoren zijn de kleinschaligheid van de opleiding en een tolerant studieklimaat. Daarnaast worden allerlei uiteenlopende activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten genoemd, vrijwel steeds door een enkele opleiding. Voorbeelden hiervan zijn: een taal- en communicatie-expert die zich specifiek richt op de allochtone studenten, een goede participatie van allochtone studenten in studentenraden, speciale activiteiten voor allochtone ouders, of een training voor docenten en studenten op het gebied van culturele diversiteit.

Hoger beroepsonderwijs

Vier van de tien hbo-opleidingen is van mening dat de studieresultaten van allochtone studenten soms of vaak negatief worden beïnvloed door hun achtergrond. De voornaamste oorzaken zijn volgens de opleidingen: problemen met de Nederlandse taal, verschillen in communicatie, gebrek aan aansluiting bij de autochtone studenten en moeite met de Nederlandse leercultuur, die een actieve vraaggerichte houding van de studenten verwacht. Ongeveer een vijfde van de hbo-opleidingen geeft aan dat allochtone studenten gemiddeld meer moeite hebben met het vinden van een stageplaats dan autochtone studenten. De belangrijkste belemmeringen zijn taal- of communicatieproblemen bij de student, culturele verschillen of de drempels die werkgevers opwerpen. Voor een klein deel van de hbo-opleidingen vormen stageproblemen van allochtone studenten een apart aandachtspunt binnen de opleiding (ruim 10 procent) en in het overleg met stageaanbieders (bijna 10 procent).

Ook in het hbo zijn de opleidingen vooral trots op algemene maatregelen om het studiesucces te bevorderen. Een veel genoemde succesfactor is ook hier de intensieve, vaak individuele (studie-)begeleiding. Daarnaast zijn veel opleidingen tevreden over de persoonlijke aandacht die wordt gegeven aan de studenten. Andere zaken die worden genoemd zijn: doorstroomprogramma's en afspraken met het toeleverende onderwijs (veelal het mbo), de manier waarop de voorlichting is ingericht, en het klimaat binnen de opleiding 'waarin plaats en respect is voor iedereen'.

Hbo-opleidingen die wel voorzieningen en activiteiten specifiek gericht op allochtone studenten hebben ontwikkeld, noemen evenals in het wo een breed scala aan activiteiten. Enkele voorbeelden zijn: studieloopbaanbegeleiding specifiek gericht op allochtone studenten, 'dialooggroepen', heterogeen samengesteld uit autochtone en allochtone studenten, aandacht voor culturele diversiteit in het curriculum, taalcursussen en een introductieprogramma voor buitenlandse en etnische studenten. Een enkele opleiding betreft allochtone studenten doelbewust bij buitenschoolse activiteiten. Zo kent één opleiding een internationale werkgroep die actief is in de wijk waar de hogeschool staat, en daar themabijeenkomsten organiseert over opleiding en onderwijs.

Conclusies

Een minderheid van de opleidingen is van mening dat de studieresultaten van allochtone studenten negatief worden beïnvloed door hun etnische achtergrond. Volgens vier van de tien hbo-opleidingen komt dit wel voor, maar niet zo vaak. In het wo geeft een vijfde van de opleidingen aan dat studieresultaten van allochtone studenten soms negatief worden beïnvloed door hun achtergrond. De problemen die er zijn betreffen vooral taal of communicatie, zoals een tekortschietende beheersing van het Nederlands en gebrek aan kennis van de Nederlandse samenleving. Daarnaast worden als knelpunten gebrek aan aansluiting bij de autochtone studenten en moeite met de Nederlandse leercultuur genoemd. Ook stageproblemen zijn volgens de meeste opleidingen niet gebonden aan etniciteit, al is er in dit opzicht een significant verschil tussen het hbo en het wo: bijna een vijfde deel van de hbo-opleidingsmanagers signaleert dat stageproblemen van allochtone studenten soms of veel voorkomen, in het wo wordt dit door vrijwel geen enkele opleiding waargenomen.

Daarbij moet worden aangetekend dat 40 procent van de wo-opleidingen deze vraag niet van toepassing vindt. De belangrijkste belemmeringen die de hbo-opleidingen noemen bij het vinden van een stageplaats zijn taalproblemen bij de student, culturele verschillen en de drempels die werkgevers opwerpen. Voor de meeste opleidingen in het hoger onderwijs vormen problemen van allochtone studenten in de stage geen apart aandachtspunt voor het management van de opleiding, de noodzaak daartoe is volgens de respondenten meestal afwezig. Alleen een klein deel van de hbo-opleidingen geeft aan dat stageproblemen van allochtone studenten worden besproken binnen de opleiding (ruim 10 procent) en/of in het overleg met stageaanbieders (eveneens 10 procent).

Gevraagd naar maatregelen die opleidingen zelf succesvol vinden, worden vooral activiteiten en voorzieningen genoemd die bedoeld zijn voor alle studenten, allochtoon en autochtoon. Het gaat dan in de eerste plaats om allerlei vormen van begeleiding: intensieve individuele studiebegeleiding, begeleiding bij persoonlijke problemen, hechte mentoraatsgroepen en een tutoraat waarbij docenten van de middelbare school of ouderejaarsstudenten worden ingezet. Andere succesfactoren zijn de kleinschaligheid van de opleiding, persoonlijke aandacht voor studenten en een tolerant studieklimaat.

3.6 Verbanden tussen maatregelen en studentenpopulatie

Inleiding

Het beleid dat door opleidingen en instellingen wordt gevoerd, kan niet los worden gezien van de context van de opleiding: er kunnen grote verschillen bestaan in bijvoorbeeld opleidingscultuur, samenstelling van de studentenpopulatie of zwaarte van de studie. Voor een onderzoek naar maatregelen ten behoeve van allochtone studenten is vooral de studentenpopulatie interessant. De inspectie heeft statistische verbanden tussen deze twee aspecten onderzocht voor de responsgroep van 188 opleidingen. Dit gebeurde door de resultaten van de vragenlijst te koppelen aan gegevens van CFI over de responderende opleidingen.

Om de vergelijking tussen opleidingen mogelijk te maken is het aantal voorzieningen en activiteiten per opleiding gesommeerd op drie verschillende terreinen:

- Beleid voor allochtone studenten (gemeten aan de hand van drie items);
- Voorzieningen voor *alle* studenten (gemeten aan de hand van dertien items);
- Voorzieningen voor allochtone studenten, gericht op het bevorderen van het studieresultaat (acht items) en de binding van allochtone studenten (negen items).

In de komende paragraaf gaan we in op de onderlinge samenhang tussen beleid, activiteiten of voorzieningen bij de responsopleidingen. Vervolgens komt het verband aan bod tussen enerzijds de mate waarin de responsopleidingen beschikken over beleid, activiteiten of voorzieningen, en anderzijds:

- Het aantal (niet-westerse) allochtone studenten binnen een opleiding;
- Het aantal studiestakers per opleiding.

In deze paragraaf wordt het hoger onderwijs als geheel besproken, aangezien de gevonden verbanden zowel het wo als het hbo betreffen.

Verbanden tussen maatregelen, beleid en studentenpopulatie

Er blijkt een redelijk sterk verband te zijn tussen het aantal activiteiten en voorzieningen voor *alle* studenten en de mate waarin beleid of activiteiten worden ontplooid die specifiek zijn gericht op allochtone studenten. Het lijkt erop dat er 'actieve' en 'minder actieve' opleidingen bestaan: wanneer een opleiding vaker voorzieningen treft op het ene gebied, gebeurt dit vaker ook op de overige gebieden.

In de voorgaande paragrafen bleek dat opleidingen die weinig maatregelen treffen voor allochtonen studenten, de afwezigheid van deze studenten binnen de studentenpopulatie als een belangrijke reden daarvoor aangeven. De inspectie heeft onderzocht of er een verband bestaat tussen het aantal niet-westerse allochtone studenten binnen een opleiding en de mate waarin opleidingen beschikken over beleid, activiteiten of voorzieningen voor deze categorie studenten. Uit de vergelijking blijkt dat er inderdaad een positief significant verband is: de responsopleidingen met relatief veel niet-westerse allochtone studenten kennen meer voorzieningen voor deze groep. Het verband is overigens niet zeer sterk. Het positieve verband wijst er mogelijk op dat opleidingen met een relatief groot aantal niet-westerse allochtone studenten vaker geneigd zijn om concreet in actie te komen. Er is geen significante samenhang aangetoond tussen het aantal (niet-westerse) allochtone studenten en de aanwezigheid van beleid gericht op deze groep. Het aantal allochtone studenten per opleiding hangt overigens samen met het totale aantal studenten: grotere opleidingen kennen relatief veel allochtone studenten, kleinere opleidingen relatief weinig.

De inspectie heeft ook onderzocht of er verband valt aan te tonen tussen enerzijds de mate waarin opleidingen allerlei voorzieningen treffen en anderzijds het aantal studiestakers. Daarbij is zowel gekeken naar de uitval onder alle studenten, als naar de uitval onder niet-westerse allochtone studenten. Uitval wordt hier gedefinieerd als 'het verlaten van de opleiding zonder diploma'. Een studiestaker is een student die in het studiejaar 2005/2006 stond ingeschreven in een opleiding, maar niet is teruggekeerd in deze opleiding in het studiejaar 2006/2007 en nog geen diploma heeft behaald. Het gaat hierbij om studenten uit alle studiejaar, zowel eerstejaars als hogerejaars studenten. De redenen voor het staken van de studie kunnen uiteenlopen: sommige studenten zijn van opleiding veranderd, anderen zijn tijdelijk of definitief gestopt met een studie in het hoger onderwijs. Voor deze definitie van studieuitval op opleidingsniveau is gekozen om een vergelijking mogelijk te maken met de resultaten van de survey, die per opleiding zijn verzameld.

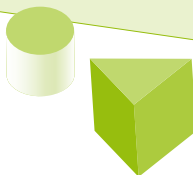
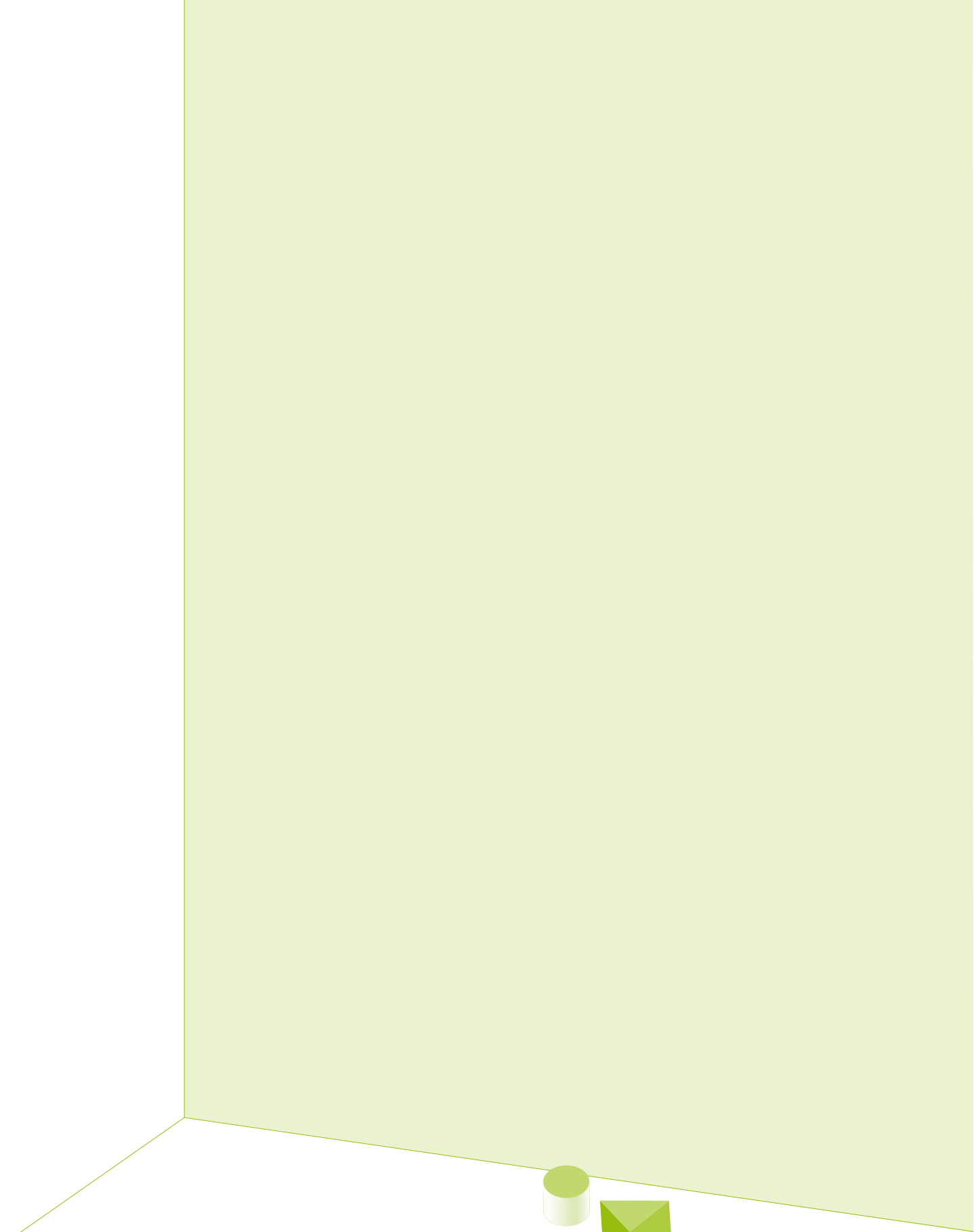
Er bestaat inderdaad een samenhang tussen de mate van voorzieningen voor allochtone studenten aan opleidingen enerzijds, en het aantal niet-westerse allochtone studiestakers per opleiding anderzijds. Dit verband is positief significant, wat er mogelijk op wijst dat opleidingen met een groot aantal allochtone studiestakers vaker geneigd zijn om in actie te komen. Het bleek niet mogelijk om een verband aan te tonen met het percentage allochtone studiestakers. Ook wanneer het percentage studiestakers respectievelijk het aantal studiestakers onder alle studenten (allochtoon en autochtoon) wordt gerelateerd aan de mate van aanwezigheid van beleid en voorzieningen, is er geen statistische samenhang aantoonbaar.

Conclusies

De inspectie heeft de resultaten van de vragenlijst gekoppeld aan gegevens van CFI over de responderende opleidingen. In de eerste plaats is aangetoond dat responsopleidingen met veel activiteiten en voorzieningen voor alle studenten, significant vaker ook beleid en maatregelen kennen die specifiek zijn gericht op allochtone studenten. Het lijkt erop dat er 'actieve' en 'minder actieve' opleidingen bestaan: wanneer een opleiding vaker voorzieningen treft op het ene gebied, gebeurt dit vaker ook op de overige gebieden.

Vervolgens is onderzocht of er voor de responsopleidingen een significant verband kan worden aangetoond tussen het aantal niet-westerse allochtone studenten binnen een opleiding en de mate waarin opleidingen beschikken over beleid, activiteiten of voorzieningen voor deze categorie studenten. Er is inderdaad een verband: de responsopleidingen met relatief veel niet-westerse allochtone studenten kennen meer voorzieningen voor deze groep, zowel in het hbo als in het wo. Dit positieve verband is overigens niet zeer sterk. Er bestaat tevens een samenhang tussen de mate van voorzieningen voor allochtone studenten aan opleidingen enerzijds, en het aantal niet-westerse allochtone studiestakers per opleiding anderzijds. Ook dit verband is positief significant. De verbanden betreffen alleen de voorzieningen voor allochtone studenten: er is geen samenhang aantoonbaar met de aanwezigheid van beleid voor deze groep. Dit wijst er mogelijk op dat opleidingen geneigd zijn om concreet in actie te komen wanneer de studentpopulatie daar aanleiding toe geeft. Voor de interpretatie van de gevonden verbanden is verder onderzoek echter van belang.

Het is interessant om meer zicht te krijgen op de achterliggende mechanismen: onder invloed waarvan gaan opleidingen over tot de introductie van activiteiten en voorzieningen voor allochtone studenten en hoe hangt dit samen met opleidings- en instellingsbeleid? Onder welke voorwaarden zijn activiteiten en voorzieningen voor *alle* studenten (ook) bevorderlijk voor het studiesucces van allochtone studenten? Ook om het effect van beleid en maatregelen op het studiesucces van allochtone studenten kwantitatief aan te kunnen tonen is nader onderzoek gewenst.

Literatuur

Beijer, J. (2006). *Ghita, Mohamed, Nadya en Ömer op de hbo-opleiding, Vier case-studies van HBO-studenten. Hoe opleiders studiesucces kunnen vergroten in hun dagelijkse praktijk*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.

CBS (2007). *Webmagazine 25 juni 2007 9:30*. www.cbs.nl.

Chen, Sui-Ai (2007). *Stageplaza Studentenonderzoek 2007*. Amsterdam: Stageplaza.

Crul, M. & R. Wolff (2002). *Talent gewonnen. Talent verspild? Een kwantitatief onderzoek naar de instroom en doorstroom van allochtone studenten in het Nederlands hoger onderwijs 1997-2001*. Utrecht: Echo.

Crul, M. & R. Wolff (2003). *Blijvers en uitvallers in het hoger onderwijs. Een kwalitatief onderzoek naar de sociale en academische integratie van allochtone studenten*. Utrecht: Echo.

Graaf, D. de; Jong, U. de; Leeuwen, M. van en I. van der Veen (2005). *Stoppen of doorgaan. Vertrekkers en switchers van de HHS/THR; wie, waarom en hoe uitval te voorkomen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut

Inspectie van het Onderwijs (2006). *De beroepskolom in de praktijk*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007a). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2005/2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007b). *Onderwijstijd in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007c). *Competenties: kun je dat leren? Een inspectieonderzoek naar de onderwijskundige kwaliteit van de vernieuwing in het mbo*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Jennissen, R.P.W. (red.) en J. Oudhof (red.) (2007). *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen. Een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006*. Den Haag: WODC

Levels, M., J. Dronkers en G. Kraaykamp (2006). Het belang van herkomst en bestemming voor de schoolprestaties van immigranten. Een crossnationale vergelijking. In: *Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Putten, L. van en M. Meerman (2006). *Opleiden in de multiculturele samenleving: een bijdrage aan de dialoog in het hoger beroepsonderwijs*. Den Haag: Stichting Mobiliteitsfonds hbo.

Severiens, S., Wolff, R. & S. Rezai (2006). *Diversiteit in leergemeenschappen. Een onderzoek naar stimulerende factoren in de leeromgeving voor allochtone studenten in het hoger onderwijs*. Utrecht: Echo.

Severiens, S., Wolff, R. e.a. (2007). *Waarom stoppen zoveel allochtone studenten met de Pabo? Samenvatting van vijf studies*. Rotterdam: Risbo.

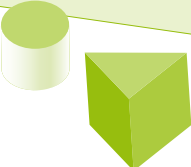
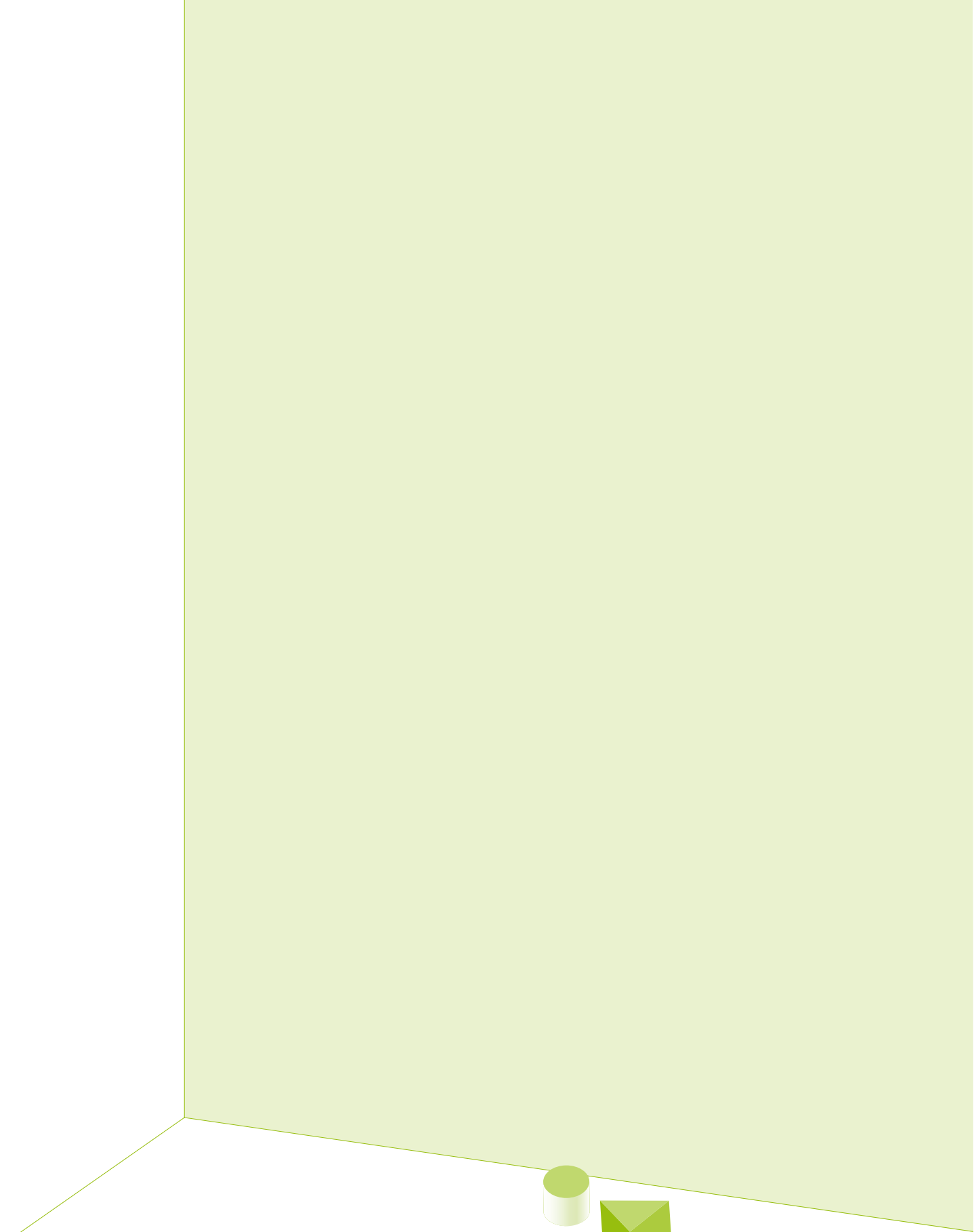
Tupan, M. (2004). De samenleving in beweging: de noodzaak van diversiteitsbeleid in het hoger onderwijs, in *Thema* (4.04), jrg 11, pp.41-46

Vos, E. de (2007). Jonge hoogopgeleide allochtonen maken inhaalslag. In: *Intermediair*, 24 mei 2007

Vijlder, Dr. F.J. de (2006). *50% hoger opgeleid in 2020. Wat kan het hoger onderwijs zelf doen?* Utrecht: Capgemini/Platform BètaTechniek.

Wolff, R. en M. Crul (2003). *Blijvers en uitvallers in het hoger onderwijs. Een kwalitatief onderzoek naar de sociale en academische integratie van allochtone studenten*. Utrecht: Echo.

Wolff, R. (2007). *Met vallen en opstaan. Een onderzoek naar in-, door- en uitstroom van niet-westerse allochtone studenten in het Nederlandse Hoger Onderwijs (1997-2005)*. Utrecht: Echo.

Bijlage I

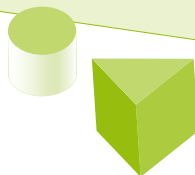
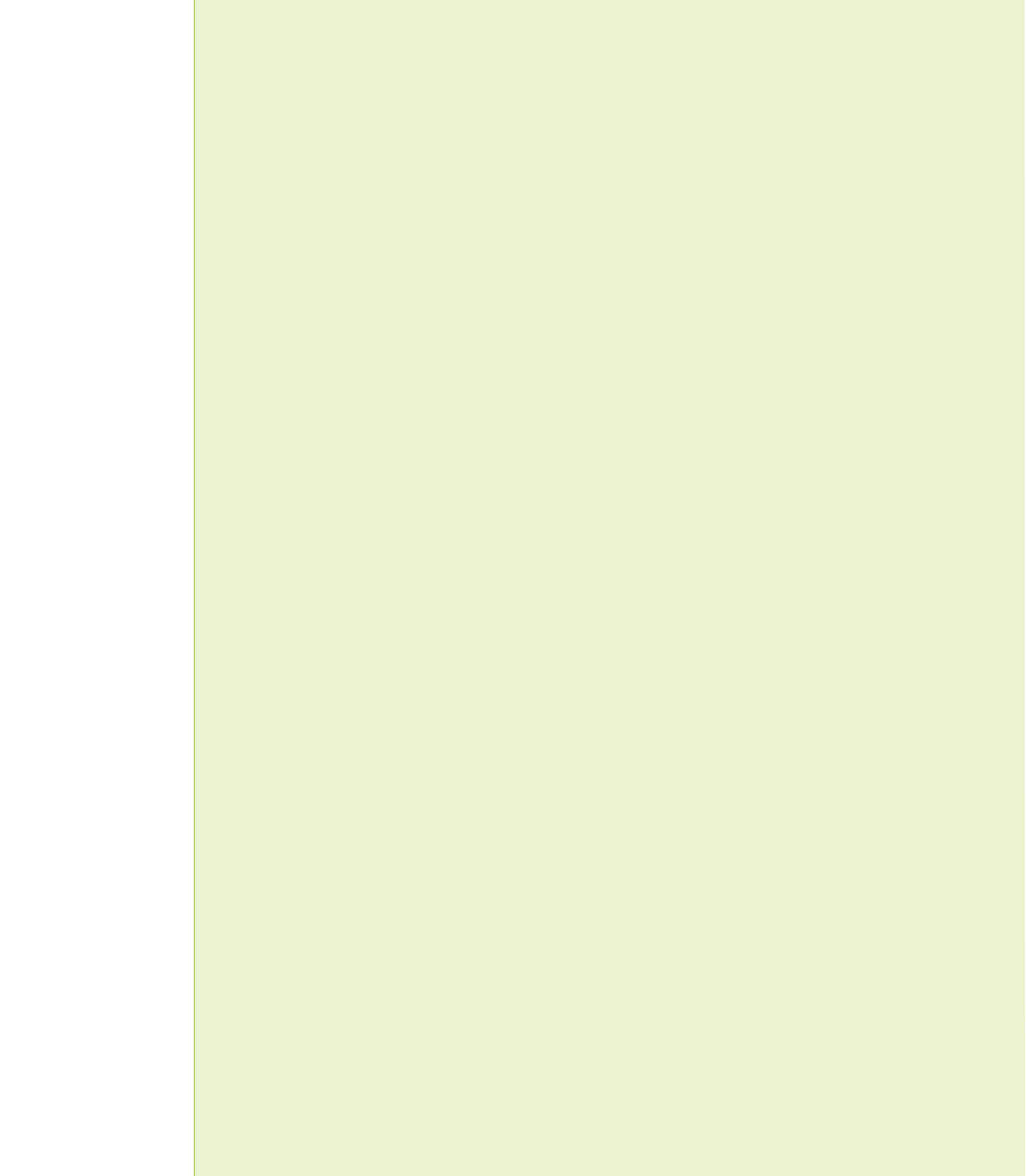
Onderzoeksteam

Drs. J. Baten (onderzoeker)

Drs. S. Klaver (onderzoeker)

Drs. G. Klein (onderzoeker)

Dr. K.J. Polder (inspecteur hoger onderwijs)

Bijlage II

Afkortingen

CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CFI	Centrale Financiën Instellingen (een uitvoeringsorganisatie van OCW)
ECHO	Expertisecentrum Allochtonen Hoger Onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
ho	hoger onderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
OCW	(ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
UAF	Stichting voor vluchtelingstudenten
VSNU	Vereniging van (Nederlandse) universiteiten
wo	wetenschappelijk onderwijs

Colofon

Auteursrecht voorbehouden

Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking.

Productie

Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs

Vormgeving

Blik grafisch ontwerp, Utrecht

Drukwerk

Den Haag media groep

Uitgave

Inspectierapport 2007-31

december 2007

Verkoopprijs €8,00

Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.
Postbus 51- nummer 22BR2007B031
ISBN: 978-90-8503-098-0

Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis),
elke werkdag van 9.00-21.00 uur
of via internet op www.postbus51.nl

Deze publicatie staat ook op internet:
www.onderwijsinspectie.nl

